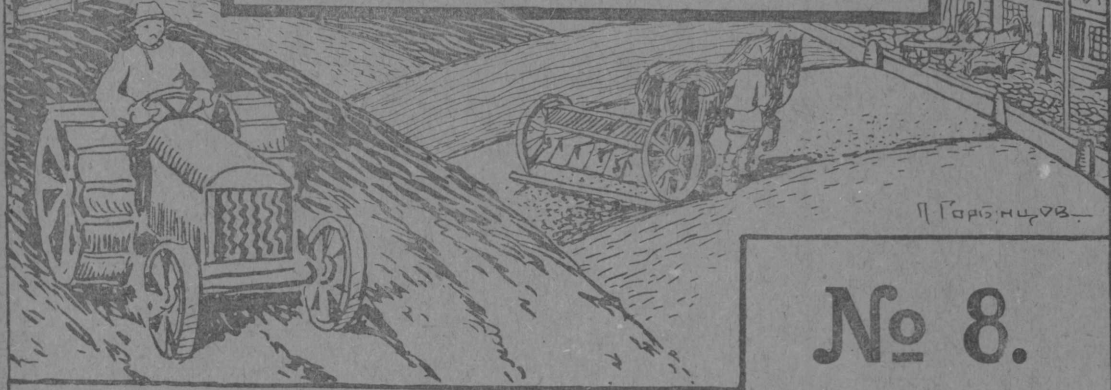

ХИЛ 37
НП 98-1
5

Тылчэ йэда лэкшэ сылнэ мутан журнал

П. Горбунцов

№ 8.

1929 ий, ИЙУЛЬ

Вуйлымаш.

№№	Вэлыж
1. Йадэк—Кок илыш (ойл.)	2
2. Мичурин Йатман—Утлыш (ойл.)	9
3. Йэпрэмов Т. Й.—Сэрги чүчү (ойл.)	12
4. Турий—У муро	18
5. Олык Ипай—У муро	—
6. Китнимарин илышыжэ	19
7. Китнимарин П.—Оксина (ойл.)	21
8. Олык Ипай—Йонгылыш корно (ойл.)	24
9. Тәдәси—Шбідбi (лыдыш-поэма).	27
10. Пöтр-Пайдуш — „Пэрвой“ крэсаньык (ойл.)	29
11. И. Алэксэйэв—Талэ мардэж (мыскара)	31
12. К. Смирнов—Мыскара.	—
13. Й Абросинов—Прэзэ суд (мыскара)	—
14. Вачайн—карт дэн модыт (мыс.)	32
15. Гэр. Алкан—Пычкэмыш вэрч (пиэс)	34
16. И. М. Камэнский—Уш пурыш (ойл.)	44
17. И. Р. Йамбылат—калык муро-влак	47
18. Т. № 7 эш савыктымэ задачым пуымаш	48
19. Акрэйин—возымылан.	КОМЫШТО

Мар. Ж.

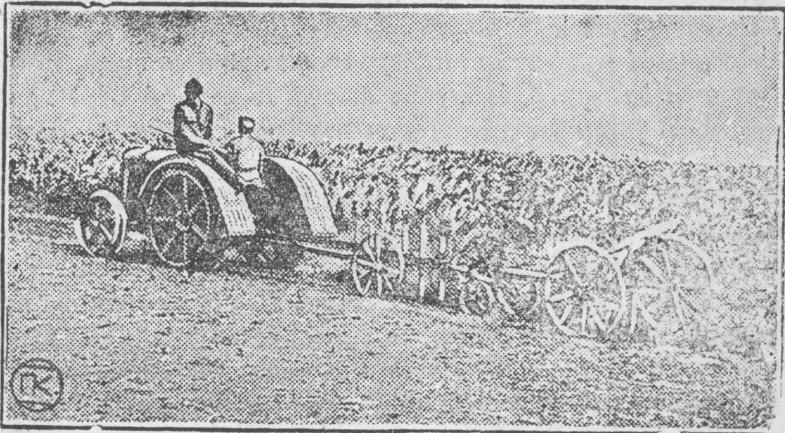
У-11

Пүтынь тўньасэ шэмэр, иктыш ушно!

У В И Й

ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ МУТАН, СҮРЭАН

ЖУРНАЛ.

№ 8

1929 ий ИЙУЛЬ

№ 8

ЙАДЭК.

Кок илыш.

(Ойлымаш)

Ночко шыжэ. Кас. Йалыштэ тулым чүктэныт. Ана письмам пэш лудаш толашэн шинча. Шочшыжо пусагыштэ малэн кийат. Йужгунам лудмо кокла гычшэ шыргыж воштыл колта, йужгунамжэ кугун шүлалта. Түрлыжат ушышкыжо пура. Ёдыржө годым йынлан тарэш коштмыжат, салтак ватэ кодын илмыжат, ликпунктышто ватэ вуйа тунэммыжат, посна лэктын сурт погаш толашэн орланымыжат, ўдрамаш погынымаштэ түрлө мут, ой колыштмыжат вуй йыржэ савырат.. Шонэн шинчымэ коклаштыжэ лачак күчүк, лапка нэр Ониса «йыр-йур» толын пурыш. Пурэн гына шогальэ:

— Писмам налнат мо? Марийэтшым кузэ ийын олаш колтымэт шуэш? Ышкэт илашэт йөсө огыл мо?—чаманышыла койын йодо. Ана шыман ышкэ илышыжым ойлаш тўнгальэ:

— Йөсыжым чытыдэ огэш лий. Ышкат шинчэт: посна лэкмылана кок ий вэлэ лийэш. Кудывэчнат йырым-йыр чара. Сурт коклаштынат түрлө пого, ўзгар йатыр погышашна уло. Тудымат ыштыдэ, огэш лий.

— Олаш коштын кунам суртым погэн, кучэн кэртат? Сурт воктэн ышкэ лийэш гын, чылажымат тёрлатэн шога ыльэ...—Ониса ышкэ сурт погым кучэн илмыжым моктанэн ойлаш тўнгальэ. Йылмыжэ мардэж орава гай пёрдэш, чарнышаш гайат огыл. Мом ойлэн ыш пытарэ гын? Кыньэ күрмө, чыкымат; түрэдмэ, шурно пуртымат. Ышкэ изи кагыр йол Микитажым кучэн илмыжымат ыш кодо. Микитажым кычкырэн бочко кырыктымэ, шуар-вондо, тувыр вол ыштыктымыжымат, йыдал ыштыктымыжымат, шүкшү йыдал тумыштыктымыжымат ыш кодо... Анат мутшым колышт пытарэн ыш кэрт:

— Эй, Ониса! Йыдалым ойлэт. Йыдал, тувыр-вол дэн кунарак суртым погэт, илышым ончык колтэт?

— Вара мыйат марийэм олаш колтышаш ужат?

— Колтэт гын, уто лийэш мо?

— Вучыжо, колтэм мый тудым... Нэмнан пөрийнг өрдыштө коштын йылт суртыштым, йэшыштым мондат.

— Суртан, йэшан лиймэкэ огыт мондо.

— Ордыштө коштмо годым нуным мом шэкланэн шуктэт.

— Адак мом шэкланаш күлэш?

— Тыгэ коштыктэн, эрыкыш лэктын йолагай лийыт, суртм, йэшым йылт мондат.

— Пöтыр ок мондо.

— Пöтырэтат монда! Мондышаш огыл гын, тэлэ йэда, сурт пша дэч шылын ок кошт ыльэ.

— Шочшыжө уло, ок мондо.

— Тэвэ ончо. Олаштэ иктаж „кужу почаным“ муэш гын, саак монда!

Мутышт торэш кайаш тўнгалыэ. Мут кэлгыш кайа манын, Анат цып лийын шинчэ. Ониса тудын мутшылан ок көнө да, сырэн шинчэ. Ёр рожшым кугун овартэн шўлэшт шинча. Анам кузэ гынат, сырыктэн цуралташ, полганым вуй йыржэ кычал шинча. Кэнэта вуйышкыжо ниат ок пуру. Ик кутышлан пöрт көргө шып лийэ. Пырдыж воктэн таракан кудалыштмэ „гыж-гыж-гыж“ шокта. Пырыс игэ кўвар ўмбак янвочшо тараканым „кыдыр-кудыр“ руалтэн кучыш. Урэмыштэ пий опталтымэ шоктыш. Онисанат шонэн шинчымыжэ кожгалтэ, вуйжым нөлтэлын ойлаш тўнгалыэ.

— Ана, шинчэт, Выльып Овдачи мўшкырым нумалын, маын ойлат. Тэний ўдрамашыжланат öрат. Ватанланат пижыт. Олаштэ оыл, йалыштыжат ындэ шот пытэн. Тый, кузэ от лўд? Пöтырэтлаат олаштэ вашкэ пижын кэртыт. Иктаж руш марйа пижэш гын, Пöыр садак тыйым монда.

— Пижыт гынат, ом лўд.

— Пижыт гын, тыйым садак кудалта!

— Кудалта гынат, ом ойгыро; суртна уло, вольыкна уло, шочшэм улыт, илаш шотым муна.

— Альэ ышкэт вуйан илэн ончэн отыл. Илэн ончо, вара ужат

— Нэлэ лийэш шонэт мо? Тудымат ом шоналтэ. Марий дэч пона илаш ок лий, шонэт мо? Кудалта гын, шочшыжлан алиментым тўлш тўнгалэш.

— Тыйым йўкшыктарэныт!

— Кэ йўкшыктарэн?

— Погынымаштэт, ўдрамаш погынымаштэт!

— Тушто огыт йўкшыктарэ.

— Огыт йўкшыктарэ гын, алиментым ойлышт от шинчэ ыль...

Тидэ алиментышт дэнэ ўдрамашым йылт локтыл пытарышт. Ўдиршамычынат ындэ шотышт пыташ тўнгалын, марлан кайэн огыт шуко, орлыат; суртлан, мыландылан пайлан пурат, оксам кычалыт, азм ыштат, тўлыктат. Тыйат садэ мурымак вэлэ мурэт.

Онисан чарнымэ шот укэ. Выльыт Овдачимат вурсэн ойлыт пытарыш. Йалыштэ ик ўдрамашат ыш код,—чыла пургэт пытарыш Адак Ана дэк мийэн савырныш. Анат чытэн ыш кэрт:

— Йын вэрч ит шорт! Ёшкэ марийэтым воктэнэт киктэт гынг, кучэн от мошто. Мондэнат мо? Кодшо сэмык годым Пöкла дэн ушлэн Микитатым шўкшў йыдал дэнэ лупшыметым?..

— Кэрнак Пёкла дэнэ кэлшат шол!
— Пёклан марийжэ тачэ эрдэнэ шү дэнэ олаш кайыш.
— Йажар Пёкла, йажар Пёкла! Тачэ вүд дэкэ волмыжо годым нэмнан окнаш пэш ончэн волыш, шиштарнэжэ улмаш... Йёра каласышыч. Нэмнан Микитат йынг үдырамашлан пэш көлана...

— Шэкланэ!

— Ёшанаш ок лий, кайшаш! Йажар Пёкла, йажар Пёкла! Ышкэ марийжэ ок ситэ! Иктаж гана вэрэштэш, шүкшү йыдал дэнэ лупшэм! Лупшыдэ ом код, лупшэм!— манын туманлэн, содор чийэн, Ониса «кыж-гож» Ана дэч лэктын кайыш.

* * *

Ониса шондашын шинча. Пөртшө тич пурак. Пурэн шогалат гын, шүлалташат ок лий. Ана толын пурэн, шукат ыш шинчэ, «апчи, апчи» түрвүч колтыш. Ониса паша ыштышыла койын кидшым лупшэн, талынак вэлэ шондашаш тўнгальэ. Ана түрвүчмылан:

— Ана, түрвүнчышэт лий,—манын Ониса пэлэштуш.

— Кузэ лачак лий?

— Павылмытым шонэн шинчэм ыльэ. Овдачи Порис Павыл дэнэ ыштэн улмаш. Павылжэ кызыт марлан ок нал. Садлан авашт пэш вурсатат, Павылым Овдачи сутыш пуэн. Тачэ сутыш кайэныт. Мыйын Микитат сутыш свидэтэлылан кайэн. Тўлыкташак ыштат дыр, манын шонэн шинчэм ыльэ, тый лач түрвүч колтышыч.

— Түрвүнчышлан код! Тыныр пуракым тэмымэкэ, түрвүнчат.

— Түрвүнчышлан код, манат. Түрвүнчыш йужгунам пэш тура толэш. Тўлыкташ ыштат гын, сай лийэш шонэт мо? Ала кө дэнэ коштын, ала кө дэнэ мўшкырым нумалын? Көн так, очниш тўлмыжө шуэш?

— Сутышто так, очниш огыт ыштэ.

— Огыт ыштэ вэлэ, кө ужын нунын йүд пашаштым?

— Кугызат свидэтэлылан кайэн маньычыс, тудо шинча дыр?

— Мом мыйын Микита шинча, возыктэнытат кайэн.

— Чылт шинчыдэак огыт возыкто...

Ониса Микитажым сутыш каймыжлан вурсэн пытарыш. Тўрлын лўмдыл нальэ. Овдачимат мыскылэн нальэ... Вара ўдрамаш погынымашым, Анам пэш чот вурсаш тўнгальэ.

— Тэак калыкым пужэн пытарэн улыда!

— Мэ калык илышым пужгалмаш укэ.

— Кузэ укэ?! Тэ ўдрамаш погынымаштэ ўдрамаш - влакым туныктыл кийэда! Павыллан тўлаш ыштат гын, Микиталан ўмыржө мучко сырэн кошташ тўнгалэш.

— Мо манын сыра? Тудлан йынг үдырым ондалэн кошташ кө шүдэн? Тўлмыжө ок шу гын, марлан налжэ. Ачашт, авашт Овдочим поктэн луктыт гын, кушко кайа, кө дэкэ мийэн пура? Кузэ аажым ончэн ашна? Мо дэнэ пукша, йўкта?

— Тудыжо тугэ шол. Шоналтэт гын, Микитамат, Овдачимат 'р-сышаш укэ.

— Павылын ышкэ титакшэ лиймэкэ сырашыжэ вэржэ укэ.

Онисат Анан мутым колыштын шыпланыш. Мутышт кэлшаштү-нгальэ. Пэш шуко түрлө нэргэнат мутланэн налыч. Ёдрамаш пгы-нымаштэ мом ойлат, мом туныктат Ана чыла ойлэн пуыш. Кузэ охно ёдрамаш - влакым пөрийын - влак пызырэн, вольык олмэш шотлэн ны-мымат, тошто марийын „пөрийн“ кола гын, сурт йомэш, ёдрааш кола гын, сурт уэмэш“ манмэ мутшымат каласэн пуыш. Кызыт, Свэт власть лиймэ дэч вара, ёдрамаш - влакланат эрыкым пуымым, пөрийн дэнэ торак ик корныш шогалтымымат сайнак лончылэн пуыш. Лу-тышт пэш кужун шуйныш. Ониса шукэртак мушыжымат шондашы-тарэн, Анан ойлымо мутшым шулэн колышт шинча. Касат шуын, ту-тышт ок пытэ. Ана вольык ончаш кайшат мондэн. Онисанат кул-жо тарваныш.

— Ана, марийэт иктаж увэрым колта?

— Кызыт шукэртэ огыл оксам колтэн; икшывэ - влаклан портш-кэмым налын колтэн.

— Вара кузэ ила?

— Кузэ илымыжэ: коваштэ завогышто пашам ыштэм, таза ула, — манын возэн.

— Вара оксажым кузэ налэш?

— Тылзылан кандашлу тэнтэм логалтэм - манын возэн.

— Э - э, тугэ гын, пэш йөра. Пайрамлан толаш ойла?

— Укэ, пайрам эртымэкырак толшашым воза.

— Пэш йөра. Ужмэтат шуаш түнгалын дыр?

— Ужмо шумыжо, укэ, пэшак ок шу... Мөнгыш толын йалытэ погынымашым ышташ ойла.

— Могай погынымашым?

— Ышкэнан йалыштэ мыландэ паша, озанлыкым пырля иктш ушнэн, коммуна дэнэ ыштэн илаш, манын воза. Тудо нэргэн ёдра-маш погынымаштат ойлэн улыт ыльэ.

— Адак могай, - тугай комуньукым, ушэмым ышташ шонэда?

— Чыла мыландэт, вольыкэт, мыландэ паша кучылтмо ёзгэет жочмэт, йёмэт — пырля лийэш.

— Тугай ушэмыш кө пура, шонэт мо?

— Чылажэ огыт пура гын, кө пуршыжо пура.

— Тугай ушэмыш иктат огыт пура!

— Пойан, илышанракшэ огыт пура шол. Нэмнан гай йорло-вак-шэ пура.

— Тушко пурэн, кунам кэлшэн кэртыт. Тидэ йал илыш локтымо вэлэ лийэш.

— Молан калык илыш локтылалтэш?

— Локтылатдэ, кузэ ок локтылат?

Адак мутышт пужлаш тўнгалъэ. Ониса паша ыштымэ коклаштэ йынг-влакым ойыркалэн вурсэн ойлаш тўнгалъэ. Пэш шыдэшкэн туманлымэ годымжо Павыл дэнэ Микита йўшө, йөршэш луманг пытэн, пэш талын ваш-ваш туманлэн пөртыш пурэн шогалыч. Микита тайныштэш вэлэ, йол ўмбалнат пыкшэ шога. Ониса нимо ышташ, нимо пэлэшташ öрын, шинчам карэн, кыньэл шогалын, тэвэ Микитам, тэвэ Павылым ончылт шога. Анат, йўшө-влак ончылно шинчылтмэш, манын мөнгыжө лэктын кайыш.

Микита сырэн Павыл дэк пижаш толаша.

— Тый, тый кэртыч! Тыйын вэрчынэт мыйат вэрэштым!

— Кузэ мый вэрчынэм? Кузэ мый вэрчынэм?

— Ит магырэ! Павыл, кэртыч! Шэлам! Вуйэтым шалатэм.

Ониса нимолан öрын. Нимат умлэн ок кэрт. Микита дэнэ Павыл вурсэдыл, вурсэдыл кырэдылаш ваш мийэн пижыч: пэш ваш-ваш руалткалэн сопкалат. Микитам Павыл пызырэн пыштыш. Ониса утараш пижэ.

— Павыл, Микита, мом толашэда? Молан сырэн улыда?.

— Микитат алиментым Овдочилан тўлаш тўналэш.

— Молан тўла?!

— Тудат Овдачий дэнэ коштын улмаш!

— А-а! Микита йажар! А-а, тыйат коштынат! Вожылдымо! Намысдымэ!—манын магырэн, Ониса Микитан шўйыш мийэн кэржалтнэжыльэ,—Микита ватыжым чумал йöрыктэн, адак Павыл дэкэ мийэн пижэ. Онисат Микита дэнэ Павыл кырэдыл кийымаш мийэн пижэ... Кумытын пий ора кырэдыл налыч. Йылт вўр вузык лийын пытышт. Кө? Көм кырэн? Мо манын кырэдылыныт? Кумытынат кўвар ўмбалнэ шўлэштын ваш-ваш ончэн шинчат.

* * *

Пöтыр у ийлан мөнгө ужаш толын. Йал марий калык шорык-йол мокмырым гына луктын эртарэныт. Пайрам коклаштэ тўрлө пашат лийын кайэн. Вурсэдылмыжат, кырэдалмыжат йатыр лийын. Ониса дэнэ Микитат йынг дэч шэнгэлан кодын огыт ул. Ониса шорык-йол кэчак Овдачим вўд тўрэш вўд-вара дэнэ лупшэн пытарэн. Кок вэрэ Овдачийын вуйжат шэлын. Микалыжэ дэнат вўр-вунчык крэдыл налыныт. Павылат Микитам урэмэш кучэн лочкэн налын. Тачэ мокмыр почэш шукужо йалыштэ вуйым сакэн коштыт. Йужо ўдрамашышт марийыштым айык вуй дэнэ шылталаш пижыныт, пöрийнгышт нимом пэлэштыдэ шойа корэмым удрэн коштыт. Кас вэлэш Пöтыр скотым поктыктыш. Скотыш калык марий иктын, коктын—эркын погынаш тўнгалыч. Изиш погынэн шумэкэ Пöтыр коммуна нэргэн ойлаш тўнгалъэ. Йал скотышто тўрлө йынгжат лэктэш. Илышанрак, пойанрак-влакшэ Пöтырым: „калык илышым локтыл коштат, коммунышто кэлшэн илаш ок лий, чыла йынг төр огытыл“, манын вурсаш толашат. Йорло кокла гычшэ: „ыштышаш, кэлшаш лийэш, мыланна йорло-влаклан пураш кўлэш, нэмнан нимат тавалшаш укэ“, манын пэлэшты-

гыч шоктат. Скот пэш рүжгэн шинчимэ коклаштэ Ониса толын пуыш. Калык мутланымэ мутым сайын умлэн ыш шукто:

— Анажын йын йэшым пужгалэн коштмыжо ок ситэ, лндэ ышкэжэ толын калык илышым пужгалнэжэ. Пöтыр мутым колштман да, мойын огыл. Нуно калык илышым вэлэ локтыл коштыт.

— Ониса! Чытэ сайын рашрак ойлэн пуашыжэ эркым пу!—мнмэ йүк йорло-влак кокла гыч шоктыш. Пöтырат Онисан чаргыжмькым колыштдэ коммуна нэргэн рат дэнэ чыла ойлаш тунгальэ. Йрло-влакшэ: „Тугэ лийшаш гын, ыштышаш, вашкэрак ыштышаш, вйла-таш гына йыгна укэ. Пöтыр ышкэ толжо“, йорло-влак кычкүрмэ шокта.

— Вара кө возалташ шона мо? Кө возалтнэжэ гын, каласыз?“— Пöтыр йодын пэлэштуш.

— Мый. Мыйат возалтам. Мыйымат возо. Мыйымат ит мндо; возалтэ,—иктэ-вэсэ йорло кокла гыч кычкыраш тунгальыч. Пйан, илышанрак кашакшэ сырэн: „Мыландым посна пүчкын налнэдэмо? Мыландым садак посна пүчкаш она пу? Уна, Йаш корэм дэнэ, тасу түрыштö налыт гын, пуэна“,—кычкүрэн лэктын кайаш тунгальыч. (рол пöртэш Пöтыр дэнэ лу, луатиктырак, коммуныш возалташ шонышо гына шинчэн кодыч.

* * *

Пöтырын коммун ыштымыжлан кум ийышкат кайэн. Коммным 11 сурт дэнэ ыштымышт дэч вара коло вич суртышкат шуныт. Кок ий коклаштэ коммуна илыш йылт вэсэ лийын. Кок пачашан иымэ ныл кугу пöрт, вольык вүта-влакшым ончалат гын, öрат, чыла ўта-жат шокшо, күваран. Полган ўзгар, арвэр опташ посна кугу сөай. Сарай көргышкыжö пурэн шогал ончалат гын, шинчат шалана-мо түрлö машина тушто укэ гын: түрэдмэ, шимэ, ўдымö, йытын тулмо, олым пүчкэдымэ, чунгыла пүчкэдымэ, моло түрлö машинат уыт. Пасушкышт лэктын ончалат гын, ончэн шэрэт ок тэм. Мо ўдымсукэ гын: ик пасушто уржа лүшкалт шога, вэс пасушто шүльö, кумшо пасушто клэвэр шыргыж пэлэдаш тунгалын, нылымышэ посшто йытын йылгыжэш, умбакыжэ парэнгэ, ушмэн лыжгэн кушкыт. Ана, ырвэзэ-влаклам эр обэдым пукшэн, пасуш кошташ луктын. Ышэжэ тэлым олаштэ ырвэзэ-влак ончаш туныктымо курсышто тунэм тоын. Кызыт тудым ырвэзэ-влакым ончаш шогалтэныт. Анан тошто йго илышажэ йылт мондалтын, ырвэзырак лиймыла вэлэ койэш. Ырвэзэ-влакыштым ончалэш да, шыргажалэш.

Клэвыр пасу түрыш шушашт годым, Ониса ваштарэшышт, йлт вүр лийын пытэн, кок шинча когыньэк какаргэн, пуал шинчын, лапкаэр мучашыжэ пырт вэлэ койэш, толын лэктэ. Ырвэзэ-влак уржа озым гыкэ-нэта йын лэкмылан лүдынат кайышт. Ониса шортын ойлаш тунгэ.

— Ониса, ит шорт! Чытэ! Ырвэзэ-влак ончылно сай огыл. Ырвэзэ-влакэм ужатэм, вара мутланэн налына...—Ана чараш төчэн ойш.

Ана дэнэ Ониса, коктын гына шогэн кодыч.

— Ониса адак мом толашышда?—Ана чон пытэн, чаманэн пэлэштыш.

Ониса, чытэн кэртдэ шортын-шортын ойлаш тўнгалы:

— Ана, ындэ толашымыжым итат ойло. Шотна ындэ йылт пытэн. Сут лиймэ дэч вара ик кэчынат порын илымашна укэ.

— Ындэ, мо Овдачим коммуныш налын улна, алиментым тўлмыжым чарнэныс.

— Тўлмашыжэ укэ да, тоштым шоналтэм да, пэлэштыдэ чон ок чытэ. Тудо кагыр йол, кытлан куштылго. Овдачий дэнэ коштымыжым ойлаш тўнгалам да, вигак кыраш пижэш... Ындэ йылт шўмэм йўкшэн, ала мом ыштыман, ышкат ом шинчэ, ала иктаж ойым пуэт, манын, тый дэкэт тольым.

— Могай ойым пуаш? Кангаш иктэ вэлэ—орляш.

— Орляш манын, тыгыдэ шочшо дэнэ кушко кайэм? Шочшэм тудлан кодымо ок шу... Ышкэнжым поктэн луктам гын, ышкэт кузэ илэм?

— Тудым ит шоно. Садак Микитат дэнэ ўмырым илэн огыда шукто. Тыгэ икана илышда пужлымэкэ, йа кырэдал колэда, йа мо? Орляш кўлэш. Илаш ит ойгыро, нэмнан коммунышкат толын кэртат.

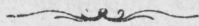
— Ана, от шойышт, кэрнак ойлэт? Орляш гын, коммунышкыда налда мо?

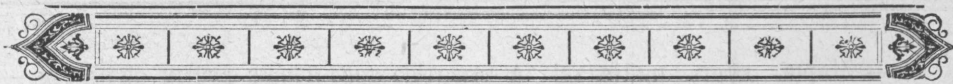
— Кэ мэмнан коммуныш пураш шона гын, иктыланат корным пэтырмашна укэ.

— Ана, мый тыйын ушакылэтлан өрынам. Кузэ тыгай ушакылан шочын кушкынат?

— Мыйат тэмдан сэмынак шочын кушкынам. Совет власть мыйын шинчам почын пуыш, корныш лукто.

Онисат, Анан мутлан куанэн, коммуныш пураш кёныш. Кушлытгын шўлалтэн мөнгыжө ошкыльо.

Мичурин Йатман.

У Т Л Ы Ш.

Вич ий годсэк, ик уто-ситэ шомак лукдэ, ватэ дэнэ сайын илыша. Вич ий кокла варасэм гай „вычэ-вычэ“ вэлэ сайын кутырышна. Мыйат вачм йбрэтэм, ватат шинчам лумал вэлэ коштэш. Кодшо тэлым йбршэш илына пужлыш. Ойлаш гын, пий дэн пырысла ырлэн илаш тўнална.

Мый ырлэм, ватат ваштарэш пўм шыра. Мый мушкундым чумурэм, ватат тул-вондым мыланэм, комака шэнгач, ончыкта.

Тый мом шонэт? Сэнгаш лийэш?.. Ала сбрастараш лийэш?

Ик сэмын тбчэм—ок сбрасэ, вэс сэмын ойлыштам,—шинчам вэлэ вркала. Лывырташ ок лий.

Имнэ огылыс—кучэн чараш шбрмычшб укэ шол. Поч гыч миэн кучаш—шарпанжымат шукэрсэк ок пулчо. Тэний шошым, поч гыч кучмо огыл, пбртышкыжат поктэн пурташ ыш лий.

Мый ышкэжак изиш йонгылыш лийым. Ончычаб, ватын койшыжм шижмэ сэмынак вожвондым чикташ кўлэш ыльэ да, жапшэ годым ыжм мошто. Вольыкат икана озымыш пураш тунэмэш гын, кужэч гынат, рожм мун пура, чарэн от кэрт. Ёдырамашат тугак.

Ончычшо тыгэ тўнчалэ: мый тэлым паша гыч эрэ касэш кодын том ыльэ. Ик кас кудыш толам—кочкаш йўаш йамдэ укэ. Вэс кас толам—омса тўкыльмб. Кумушо кас—вуйгэ-почгэ ышкэжат укэ: пэл йўдлан ижэ толн пурыш. Нылымышсэ касшэ...—Эх, томаша! Очыний ачай-кочай тыгай койшм омэшыштат ужын огыт ул...

Пбртышкб толын пурышым, ончэм, шинчамлават ом ўшанэ: пусақытэ ик йумо-онат ок кой. Ёстэл йыр комсомол тўшка, ўдўржб-пбрйыгжб—чылаат виш он улыт, онырэшлэн шинчат. А мыйын ватэмжэ,—эк, кэрэмэт!—сдэ комсомол влак коклаштэ нунын сэмынак онырэшлэн шинчас. Мыскылмылк, Торэш-йол Микитан Максимым вуй гычшо ниалкалэн шинча.

Чытэн ыжым кэрт. «Мыйым, тўн марийэтым тыгэ ниалкалэн от і, Торэш-йол Микитан Максим тыгэ йбрэтэт!.. Курва, йажар!.. Кужу ўп,»—ш игылдам. Нуно чыланат шинчам карэн мыйым ончэн шинчат. Ик шолкымат огыт пэлэштэ. Мый уло вийэм дэн авытанланэм:

— Тый тыгэ, ава мий, кўрт пий влакым погэн ашнэт!.. ..А!..А? Тй вэрычэт, нальат, мый кас йыда шужэн мўшкыр дэн малаш возаш,—манн, чачырэм вэлэ.

Нуно пий нэрэшкэ влаклан кэрэк вузэ ойло. Шинчаштым кареал вэлэ шинчат. Ёмбачшэ адак воштылмо йўк шокта. Шыдэ вошт шуо.

— Марш, күрт пий-влак! А тылатшэ тэвэ-мэран вуйым ончыктэм,— манын, мушкеундым чумуртыл ватэ лийшкэ мийэм.

— Йэ-э нуным лүдыкташ,—лийшнат укэ.—Садэ Торэш-йол Микитан Максимэт киньэл шогальт:

— Совет власть лиймылан 12 ий шуэш, тый альат ватэтым лүдыктэн кул шотышто ашнынэт,—манэш.

— Ёдрамашым кыраш кидэт күчүмо,—мыйым койдара.

— 12 ий огыл, кэрэк 18 ий Совет властылан лийжэ да, ватын тыгай койшыжым ужмэм ок шу,—лүшкэм.

— Ёдрамашын үп кужо гынат, уш күчык,—маныт, кэрэкат тугак удмаш—манам.

Садэ Максимак: „э-э, тый кужу пондаш, йыг үп вэрыч пэш ит ойгыро“, манэш.

Мыйын йоратымэ ватын вуй гычшэ шовычшым „копыж“ нальэ: „ончал-йан, үпшат күчык, ушыжат кужу“, манын воштылэш.

О-о ой, кэрэмэт!.. Кэрэмэт!.. Ватэмын вуйжо йоршэш пöрийын вуй гай койэш.

— Э-эх, Матрон, Матрон! Йоршэш уш гыч возынатые,— шорт-паш гай манам. Чытэн кертдэ шыдэшкэен ватэм ончылно мушкеундым чумуртыл төрштылам. Нуно, ийа түшка, утэн кайэн воштыл шинчат.

Кэнэта ватэм киньэл шогальт: „Тый, тыштэ иэш төрштыл ит шого. Ушматым пэтырэ. От ынглэ гын, мый ынглыктарэм: тыштэ мэмнан кызыт по-гы-ны-маш, паша ышташ ит мэшайкалэ,“ маньэ.—„Адак туманлаш тўгалат гын, тўгö луктын колтэм,“ шоктыш.

— Кушко?.. Кушко?..

Лудмо пöрт вуйлатышэ ўдыр: „Пöтр Николаич, тунарэ ит туманлэ. Эрла, мэмнан ёдрамаш пайрэм лийэш. Эрла мо ыштыпашым кызыт кангашэна. Пашана ышташ ит мэшай,“ маньэ.

Тудым мый ончалым: тудынат үпшö мыйын ватын гайак күчүк.

„Э-э—шонэм,—Мыйын илыш ындэ йоршэш пужлыш.—Чытэн кертдэ кычкыралым:—„А... Тый, читальнэ майра, мыйын ватэм дэн пашат укэ,“ маньым.—„ышкэндын, аньат, марийэтат укэ альэ“,—манын мыскылэм.

Тудо адакат: „Ватэтым мэ огына йомдарэ. Тудо тыйынак лийэш. Ынглышэ ёдрамашат, изиш ончык лукнэна,“ манэш.

Вара мыйат, погынымашышт пытымэш, комака лукышто шинчэн эртаршым.

Погынымашышт пытышат, ватэм кочкаш покалаш тўгальэ. Мыйат үстэл коклаш пурэн шинчым. Ончэм: мыйланэм ик күмүжэш шўрым оптэн пуш, ышканжэ посна күмүжэш оптэн нальэ. Мыйат öрын ончэн шинчэм. Шўмэм-шодэм шокшо под гай шолэш—тунар шыдэшкэнам. Ватын кочмыжат пышт вэлэ койэш, ончалмат ок шу.

— А... мо... кочкашат ындэ посна пукшаш тўгальыч-аман?—манын йодым.

— Тэвэ орадэт кушто улмаш,—манын, ватэ воштылэш.—Кнага тыгэ кочкаш каласа. Пырля ик күмүж гыч кочмо дэн, альэ мый, альэ тый чэрлэ

улат гын, иктыж дэч вэсыжлан пижын кэртэш, “—манын лодкалэн шича. Йөршэш читальнэ майра гай—кидшыMAT тудак рүвэн ойлыштэш. Йымат писэ—пүчкэш вэлэ.

— Эй ойлыштат. Книшкажым лудын моштэт? Альэ йылмэтшэ туунь вэс мучашын шындымэ,—манын чактараш төчэм.

Тудо сондык гыч: „Тидэ мо?.. Тидэ мо?.. Книшка огыл мо?“ манын түрлө-түрлө книшкам мый ончыкэм луктын оптыш.

Öрым вэлэ. Кунам, кужэч тынарэ ора книгам нумал, лудын оптэн?

Тудо ок ситэ. Адак кастэнэ вакшым пайлаш тўнгалыэ.

— Тый тыжак малаш воч, мый тыжак,—манын, мыйлам йөршэш бдужэш шарэн пуш.

Тэвэ ындэ, тун дэн кай да, йомаклэ. Чыла ышкэ сэмынжэ ыштылаш тўнгалыэ.

Вэсканарак кочкаш шичмэ йыда: „кидэт муш, шүргэт муш,“ манын тототлэнак коштэш. Мый, паша йын, кыдым мушкын, кунам жапым эртаэм. анбат? Чытэн ыжым кэрт. Икана кучэн туп воктэнжэ козыртыл налым/Ик. кум кэчэ сайынак вакшыш гыч тарваныдэйак кийыш.

Тудат ыш полшо. Полшымо огыл, ышкэ вуйэшэм вэлэ толын пэрнш. Ик кум арныа гыч калык суд гыч мылам кагазым кондэн пуэвэ. Садэ кгаз. почэшак ватэмат погыжым погаш тўнгалыэ.

— Ындэ кушко адак погэтгэ тарванэт?

— Кагазэт лудын ончо!—манын, воштыл колдыш. А садэ баташа: ватэм мый дэчэм ойраш каласа улмаш.

Тидым колын уло йол йыжынгэм „ал-л“ лийын кайш.

— Эк, илышат. Илыш огыл—кумуж!...

— Мо... Матрон кэрак.. ындэ... ойрлыэт мо?..

— Шинча рожэт укэ мо? Мом ыштэм, ужат дыр?—шоктын.

— А... а... мүшкүрэт шужа гын, альэ толат—манаш төчэм.

Мый ончылнэм пэл йол топанжэ дэн „вур“ савырнэн,—чэвэрын—мант, лэктын кайыш.

Мый тупшым ужын кодым.

Кызыт ватэм кантонышто ўдрамаш пөлкаштэ пашам ышта, мант. Ындэ пэл ий утла эртыш—толмаш укэ. Толашат ок шово йа. Мүшкыкө шужэн огыл ала мо!?...

— Эк, илышат. Илыш огыл—кумуж!..

Йэпрэмов Т. Й.

Сэрги чүчү.

Кэнэж эн сай жап. Кэчэ кужу, йүд күчык: кастэнэ пычкэмышалтынат ок шу, эр ұжара волгалташат тўналеш. Куку кэчэ гут мура, шўпшык йүд вошт шўшка. Моло кайыкат тыгыдэ йынгыр гайэ вэлэ шоктыктат.

Олыкым ончалат—шинчат йыма: чэвэр дэч чэвэр пэлэдыш; пэлэдыш йыда тыгыдэ йолан мўкшэт, тўрлө тўсан лывэт, йонэж йолан шырчыкэт,—чыланат пайрамым ыштат.

Эй, пўртўшат-чэвэржат, тыйын моторэтым моқтыдэ чыташ ок лий. Качылан кайшаш чэвэр ўдыр ышкэнжым ышкэ тунарак ала чикта, ала укэ,—тый, пўртўс, кэнэжым ышкэндым ышкэ түгэ чаплын чиктэт!...

Тэвэ тыгай асыл жапыштэ, кугу чодра покшэлнэ, изи гына тэтыл ўмбалнэ, Сэрги чүчү исым тодын шинчалта. Воктэнжэ, кугу огыл, омаш сэмынжэ улдалеш. Омаш вэлэнжэ ик лудо мыжэр, ик кэрдэ кэчалтат. Моло ўзгаржэ ок кой. Шыга дэнэ ўвыра шукылан, омаш агэшыжэ мэкшым пыжыкталын. Омаш гыч шыкш лэктэш.

Мом орола гын, Сэрги чүчү тидэ шэм чодраштэ? Мўкшым? Кайыкым? Ала жап дэн, жап дэн кўрым, нийым тўргалта?

Укэ. Сэрги чүчү молым огыл, ышкэнжым ышкэ орола. Тудо мўндўрно, салтакыштэ улмаш. Ожно салтакыштэ пэшак кужун шогыктэн улытат, чытэн кэртдэ, шочмо мландыжлан-родыжлан ўшанэн, салтак гыч шылын толын. Толашыжэ толын да, суртыштыжо илаш эркэ лийын огылат, Сэрги чүчү шэм чодраштэ илаш тўналын. Кочкашыжэ тудлан киндым сурт гыч кондэдэн улыт ваштарэшыжэ Сэрги чүчү исым ыштэн пүэдэн.

„Руш кугыжан тўраштан кул лийын илымэм ыш шу,—сыршым“, шоналда Сэрги чүчү, исым пидын шинчышыжла. „Салтакыштыжэ мэмван гайэ марийым огыт пагалэ: „чэрэмский мордо, лопаткэ“ манын, лўмдылыт Туныктымо годымат эрэ шўрдылыт, кырат: йол дэн шогымэтат ок йбрө нунылан, кид сакымэтат ок кэлшэ. Вуйэт пўгырна—онгылашым пэрат, комдык кайа—шойа корэм гыч кырат. Пылыш тўнланат логалэш, шў лодышланат пуат,—кыралгдымэ вэрэт ок код. Чытышым-чытышымат, ваштарэшышт шўмэм кынбэлэ:—Э-э-э,—майым.—Молян мый ышкэмым ышкэ мыскылыктэм, кырыктэм? Ышкэ вуйэм ышкэ мый молян пўгыртэм? Сита: ожно шылтмыштат шуко лийын. Руш кугыжан тўрашт, салтакышт, ожно марий йалым шуко толэн, марий йынгым шуко йўлалтэн улыт, манэш ыльэ кувавай. Эн ожныжо марий эша ышкэ сэмынжэ, эркыштэ илэн, манэш ыльэ. Тыгэжэ пугыракат сай лийын.

Ой, адакат икана тугак зийэш ыльэ гын!... Шонышым-шонышымат, дэгым да, куржым. Бидэ несым ыштэн, чодраштэ илэм. Шольым—кочкаш пуэм, маэш, шэшкэ—тувырэм мушкам, манэш, адак мо кўдэш?... Почэшэм гына кчалынышт тол!.. Изаҕ-шольым лўдыктат-дыр да... Айда, мый вэлэ улам мо? На, Чарла корно ўмбалнэ Опанасат, молат тугак илат. Тэвэ вашкэ кугусарлийэш, манын кутырышт. Руш кугыжам тэмдалнэшт, майыч. Сайрак тэмдламыльэ! Тунамжэ ала саманат вашталтэш. Вуйэм угла гын, тудыжат пэш йда.. Йал марийэм-влак мыйым чаманат: луктын она пу, огына кудалтэ, маыч. Илэм гын вэлэ. Шўшпыкшэ, эх, кузэ шўшкалта?

Шўшпык почэш Сэрги чўчўEMAT шўшкалтэн, муралтэн колтыш...

* * *

Кэчэ кэчын эрта. Чэвэр кэнэж кэрэк мыньарэ асыл ыльэ гынат, итат чарэн ыш кэрт, эрташ тўнгалэ. Шудо солымо жап эртыш, у киндат гуо. Йужо вэрэ у мўымат ончышт.

„У киндэ шумылан, ик кана кугарньам ыштэн, канэн налшаш ыльэ“, манэш ватыжлан Сэрги чўчўн шольыжо: „мочаш олто, мэлнам луго, Сэргизалават намайен пушаш: айда, тудат кочшо, ынжэ ыпкўлб“.

Кугарнья эр. Конга тул йўла. Сэрги чўчўн шольыжын ватыжэ мэлам кўэштэш. Изарньан кастэнэ йэшышт мочаш пурэн улытат, чыланат ош тувван улыт. Ёстэмбал шовычат ошо. Тўрыштў, кашташтэ, кок-кум солык сакалтмэ. Мэлна кўэштшэ шэшкэ, конга ваштарэш энгын, йошкаргэн, пўжалт пытэ—санга гычшэ пўж-вўд тўча. Салма чыжгыжэш. Мэлна ўпш нэрыш пура. Ырзэ-влак мэлнам ончат, кочкаш тўнгалым вучат. Туштак ик пошкыдо мий пурэнат, мыгыртатэн шинча: мэлнам ончэн шўвылжў толэш...

Мэлна кышыл тэмэш. Бидэ пэлэштэн чыла йэш дэн кочкаш тўнгалманмэ годым, урэмьштэ капка ончыко кок орава кудал тольыч. Кэ толш? Молан? Окнаш ончалыт, капка ончылно эртак полтышан, кэрдан салтак-як. Капкам почын, пўртўнчык шылдыр-да-шолдыр кўзэн, пўртыш пурэнат шыч. Кок салтакышт кудывэчэш кодыч. Рушла ойлат: „ага, блины! Ладно“. Мэтыштэ марла возэна).

Эн пэрвойак кугурак салтакшэ пошкыдо йыг дэнэ оҗлаш тўнгалэ:

— Тый кэ улат?

— Пошкыдо.

— Мий старыстылан, сотскийлан каласэ: пэш вашкэ йал погынмам погышт: сомыл уло. Кольыч?

— Кольым.

— Живо!

Пошкыдо йынгэм лэктын куржо. Салтак Сэргийын шольыжо дэн ойш тўнгалэ.

— Сэргийын шочмо суртшо тидэ?

— Тидэ,—манэш Сэргийын шольыжо.

— Тыйжэ кэ улат?

— Сэргийын шольыжо.

— Сэргийда кугыжан законжым пудыртэн, салтак-гыч шылын куржын. Тэвэ пырказ. Тудым мланна кучэн нангайаш шүдымб. Кондыза, пуза Сэргийдам!

Сэргийын шолыжо кылмышэ гайэ чытыра, ольэнат ок кэрт. Ватыжэ гын, салмам тэвэ волдэн шуа, ик мэлнажэ конгаш йүлэн пытыш. Ырвэвэ-влак чланат ўдрамаш пусақыш кугыргэн шинчыч.

— Сэрги изай нэмнан дэе толын огыл: мэ тудым ужын онал, огына шинчэ,—манэш Сэргийын шолыжо.

— Шойак. Молан олталэт? Сэрги тыштэ, мэ шинчэна.

Полтышан, кэрдан-влакэт кычкырал колтат, шинчам савыркалат, шүрдат, лүдыктат, йолым тошкат.

— Укэ, чынак укэ,—сүрбалымэ гайэ каласа Сэргийын шолыжо,—толмыжым-можым мэ колын онал.

— Кычалына вэт?

— Кычалза.

— Кычалаш!—манын кычкырал, тбштэн кынбэлычат, кычалаш тўнчалыч.

Пөрт йымалым почыктат, пөрт коклаштэ, пөртбнчыт йымалнэ кычалыт. Кудо вэчэш кодшо салтак-влак лэваш йымалнэ, шурно кылатыштэ, вүташтэ, вүта ўмбал олымышто, агунышто, арва вүташтэ, мочаштэ, нөрбныштэ, моло вэрэат кычал пытарышт. Тўкылмб кылатым, шондыкым, ларым почыктышт—Сэрги укэ.

Вара кугурак салтакшэ; унтэржэ, пэш шүрдэн лүдыктэн ойлаш тўнчалэ:

„Ончыза, шэкланэн лийза! Сэргийдам ышкак кучыктэн ода пу гын, мэ чыла погыдам ужалэна, суртдам пытарэна, ышкэдамаат казаматыш пэтырэн, шүктэна. А тый, Сэргийын шолыжо, вургэмэтым чийэ, мо йамдылшашэт уло—йамдылэ: мэ тыйым изат олмэш, залоглан, олаш нангайэна... Ындыжэ кочкаш кондыза, йуаш. Мэ шужэн улына“.

Йолташыштым чыла ўжыч. Төрыш пурэн шинчыч. Мэлнам, ўым йодыт. Мэлнам бочкын пытарышт. Тоштэ пўрым, пурам кычал кондыктышт. Тудымат йўын, лбкэн пытарышт. Шүргышт йошкаргыш, тэвэ пудэшталтэш. Шинчашт кандашэ лийэ.

Ймнышт дэнэ йал погынымашкэ кудал мийышт. Туштат Сэрги нэргэнак ойлат: шүрдат, лүдыктат, шылшэ салтак Сэргийым кучэн, намийэн пуаш шүдат. Укэ гын, пўтын йалым ужалтараш сбрат. Путыракшэ—сотнык дэн старыстым пэш лүдыктат.

Ойлэн пытармэнтэ, имныштым савырэн, Сэргийын шолыжым чыла калык ончылно закладлан шындыштат, кок орава дэнак мбнтэш кудальыч. Сэргийын шолыжын ватыжэ, шочшыжо, нымолан брын, ачашт нангаймым окна гычышт ончэн, шортын кодыч...

* * *

Адак эр лийэ, адак кас лийэ,—жап эрэ эрта. Ийгэчэ койын шыжэ вэлыш савырна. Уржам ўдат. Шўлым тўрэдят. Чодраштэ пушэнтэ лышташ чэвэргэн. Пызлэ кычкэ дэнэ полап, шуан вондо кычкэ—тарай гайэ койыт. Чара тўва-гыч чодрам ончалат гын, ала мынбарэ чувар тўсан вэлэ койэш.

Сэрги чүчүн йөшыжат ик шүлбө ангам чодра воктэн түрэдйт. Йоча-вж чодра воктэн, ага мучаптэ, модыт. Түрэдшэ-влакэт ышкэ түрэдйт, ышкэ шыдыгыдыр кутырат.

Тыгэ түрэд шөгымышт годым, ик ырвэээ чодра воктэн „чори-и-и!“ бжыралынат колтыш: „Ави муму-ү! ави муму-ү!“—васара вэсыжэ. Бндэ элийэ? Ончал колтышт гын, чодра гыч лэктын шүлбө воктэн, йыраг муч мүшкыржэ дэн нушкын, „мыгыл-мугыл, мыгыл-мугыл“ Сэрги чүчү толэш. Түрөмым чарнышт, тудат сукэн шинчэ.

— Шэшкэ, икана мочаш олтэн пу ыльэ,—эркын гына ойла Сэрги чүчү, кынбэл шогалдэ: „мочаш пурэм пэш шун. Пэшак ракматым каласэм ыльэ. Лүмын толым вэт“.

— Ой, Сэрги изай, ит вурсо: пэш лүдмэм дэнэ ойлэнат ом кэрт...

— Ида лүд, мый лүдыкташ толын омул, сөрвалаш толынам.

— Ой, Сэрги изай, мом ыштыман, ала кузэ илыман: пэш лүдыктат вэ. Салтак-влак почэштэ толын кычалыт, кылат көргым пургэдыт, тубылым шонд, кым почыктат. Орын пытэн улына. Колнат дыр: саклатлан манын, шолычымат олаш нангайэн улыт ыльэ... Шүдө тэнтэ оксам начальниклан намын зуэн, тока сүлэн кондэнам. Уло шийэм чыла пүчкэдэн пуаш тукныш... Туэ гынат, пэш лүдын, чытырэн илэна. Садэ салтак-влак адак толыт, манн ойлат.

— Пэш чаманэм... Кузэ ыштэт! Мочаш пурдэжат ок лий вэт. Мый кэчывалым огыл, йышт гына йүдым, тошкэм гыч, идым шэнгач гына мийэ. Тидэ пытэм бндэ. Тулэч поснажат шэм чодраштэ илаш куштылго огыл...

— Ой, Сэрги изай, чыла йалат пэш лүдын илат! Вурсат. Тэнчан шылы Сэргийда вэрч бндэ нэмнанат вуйна йомэш, маныт. „Тэжэ тэ, мэжэ мола пытэна?“ маныт...

— Шэшкэ, мый йаллан ваш ом шого. Мый моча нэргэн гына йодак толым. Адак шырым, тамакам, үмбал вургэмымат йоднэм ыльэ. Йүдымжэ мом манат гын?

— Ой, Сэрги изай! бндэ каласашат лүдам: мийэт гын, ала тыйым авыра кучат, манын шонэм. Йалыштэ тугэрак шокта. Кучат гын вара, суртн йомэш вэт.

— Эй, шэшкэ, шэшкэ! Эрэ мый мутэмлан торэш, эрэ моча дэч кора ойлат. Шүмда Сэрги лэч торлэн-аман... Вара кэлан ўшаныман? Мочаш кэ да мийэн пурыман?..

Сэргийын ойлымо йүкыштыжэ пэш күгу өпкө шоктыш...

— Мылавна ит өпкөлб, Сэрги изай! Ты мартэ ыжна полшо мо? Кэрэк кэа жолын. Лүмэт шарлымэнтэ кузэ ыштэт?.. Ом олтак манын, ом ман вэт, олтэх мий, пуо. Мо лийэш-лийэш...

— Мыйын ойлымэм өпкө огыл, шэшкэ: чонэм коштымо дэнэ гына түр ойлэм. Эй, шэшкэ! Чонэм кузэ йүлымыжым тэ ода шинчэ... Пыжашда шокшо...

Мутшым каласэн ыш пытарэ, кумылжо тодылтмо дэнэ—„кызытлан чэвэрын, шэшкэ“,—манын, Сэрги чүчү шорташ тунгальат, адакат шүлбө воктэн „мыгыл-мугыл, мыгыл-мугыл“ выл йолан нушыкын, чодраш пурэн кайыш...

* * *

Ик жап эртымэнтэ, Сэрги чүчүлан тудын шольжо, йал лүм дэнэ, пэш сай гына каласэн пуаш, тыгэ ойлэн колта: „Сэрги изай! Мугэм нэлэш ит нал, чыным ойлэм. Чыла йалат кызыт тый вэрчэт пэш лүдын илат. „Тланэтат йёсё, млавнат йёсё!“ маныт. Лучо тый ышвак тошто вэрышкэт, салтакышкэт кайэт ыльэ. Укэ гына, йал марий-влак тыйым кучыктэн пунэшт. Мый тыйым пэш чаманэм“.

Сэрги чүчү тидэ мутым колэшат, пэш шыдэшкэн кайа,—тыгэ каласа— „А-а! кылмэн улыт, ужат? Йёра, ырыктэм. Мий, каласэ: ик сурт коддэ когар-гымышт шуэш гын, к-у-ч-ы-к-т-ы-ш-т!“ манэш.

* * *

Шыжэ... Отыл пасу какаргыш, озым пасу ужаргыш. Шукыжо годым—пылан. Кэчэт мландым шуэн ончалэш. Ончалэш гынат, үлүч вэлэ ончалэш. Олыкыш мийэт—шып, нымат укэ; озаштым вучалтэн, шудо каван-влак гына шэмэм шивчалтат. Чодраш пурэт—пунышкышо үпш.

Тачысэ кэчыжэ пэшап сёрал,—пугыракат пылан. Тугэ гынат, Сэрги чүчүн шольжо пычалым налын, эр-дэвэ эрак, пасу түрым кугу чодра вэлыш ошкы-лэш, олыкышко шуэш.

Сэрги чүчүн шольжо пэш шонымашан... Ала мом ойла. Кидшымат рүзалта, чарнэнат шогалэш. Чодраш пурэн каймыж дэч ончыч, савырнэн шогылын, шинчаж дэн икана пасу йыр ончалыэ. Чодраш пурмэнгыжэ, ик кашка үмбап мийэн шинчат, ышкэж дэн шкэ кутыра:

— Кузэ мийман, кузэ шуктыман тидэ пашам?—манэш. „Мий, мий“ манэм дэн гына огыл. „Мий“ манашыжэ пырчат йёсё огыл. Ик шонэт гын, тидэ паша—поро огыл. Тидэ паша—каргымэ паша... „Йын ок шиж“ манын, шыमतат. Ик йын вэлэ шижэш гынат, тудо йын огыл мо? Йын ок шиж гын, ышкэ чонэт шижэш. Тэвэ чонэм пүтыральэ. Уна шүмэм кылтка. Ик вүр вэт... Йалжат, кызыт тидын сэмын *пэлкэ* ойла да, вэсканажэ ала кузэ манэш. Айдэмэ вүр—модыш огыл. Тачыжэ тыгэ, вэсканыжэ йын лүмдылгыш лийат. Шкэндым вэлэ огыл, йэшэтымат, почшэтымат лүмдылаш тўналыт. Өрат вэлэ!.. Ом лүд манмэт дэват ит моктанэ: тачэ от лүд гын, васкана лүдат. Мом ыштышаш?“...

Сэргийын шольжо пэш шона. Ушыжо пёрдэш вэлэ. „Вэс түрлынжэ“, манэш тудо: „тидэ пашам от шүкто гын, адакат эртак ойго гына лийэш. Моло сэмын кузэ ыштэт? Тошто вэрышкэт, салтакышкэт, кайэ манына,—огэш кайэ. Йалышкэ ит кошт, кучат,—йа вэс вэрыш кайэ, манына,—өпкёла, шортэш. Өпкёлмыжэ, шортмыжо вымат огыл ыльэ: кучэнак кучат гын, вара ышкэат пыта, мээт пытэна. Вуйэт йыр шоналтэт гын, ик чонлан ончэн, лу коло чон пытэна мо? Вэт ончыкыжат тудлан волгыдо илыш лийшаш огыл. Тэний мо, вэс ий мо, кэрэк кунамат ик мучаш. Пийалжэ тугайэ, кузэ ыштэт? Эрэ лүдын, эрэ чыгырэн, эрэ вурсалт илэна мо? Шуктышаш огыл гын,—кагашашат ок күл ыльэ, лэкпашат огыл ыльэ, тынарэ мўндүр вэрыш толмыжат ок күл ыльэ! Шуктыдэ шотлан ок тол, шуктышаш! Важык гынаынжэ кайэ“... маньат, Сэргийын шольжо кашкэ үмбап тёшталтэн волэн, чодра кёргыш пурэн кайыш...

* * *

Сэрги чүчүжат тачэ эрдэнэ омаш гычшэ пыкшэ-пыкшэ кыньэл эктэ. Могыржат пуанын, кумылжат пэш нэлэ. Шүмжат йўла вэлэ, кочкышжат пытэн. Садэ шүльбэ агаштэт шэшкыж дэн ойлымыж дэч вара, адак шольжын каласэн колтымо мутшо дэч вара, Сэрги чүчүн кумылжо йылт волыш. Гэмэ почэш шэмэ, йбсб почэш йбсб толаш тўнгалы. Ийгэчыжат пужлыш. Шүмжлан эрэ ала мо укэ гайэ, ала мо йоммо гайэ, тучыкта. Ончыкшат ўмырж сай лийшашлык гайэ ок тўч. Чодражат ындэ чонжылан ок пиж. Йўдымжатпэш шучко, кэчывалымат кумылла огыл. Исымат ыштымыжэ ок шу. „Ты артэ илышым—йбра, ончыкыжо, апыат, кок мучашан лийэш дыр“...—манэш эрги чүчү.—„Мландыжат кылма, тэлыжат шуэш“...

Изи тэнгылышкыжэ икана мийэн шинчэш, вэскана кыньэл шоглэш: Омашышкыжат пурэн лэктэш, йыр-ваш шогал онча,—укэ, туслан полшылаш йын ыктат ок кой... Мўндўрнак огыл, „шот-шот, шот-шот-шот!“ шоктытэн шиштэ гына чўнга...

— „Ындэжэ, суртышкэм миймыланат огыт йбратэ-э,“ манэш Сэрги чүчү. „кэрэк кузэ илэ. Салтак гыч ок курж гын, сайрак улмаш... Ала лийэш ын, шонышымат, ыш лий. Подыш пурыдымэ брдыж лу лийым! Кэлан ўшанман гын ындэ илымэ годым? Тылэч варажэ ала ача-аваланат ўшаныман сыл? Шкаланэм ўшанэм, манынам ыльэ,—ышкаланэтат ўшанаш ок лий улаш. Эх-хэх-хэ!“—мавын Сэрги чүчү кугун шўлалтэн колтыш.

— „Ужамат, вэс вэрыш кусныдэ ок лий,“ манэш адак Сэрги чүчү: „иктаж кэчэ гыч Йўкёб тўва вэс могырыш куснэм, кусныдэ ом код.“

Мо шокта? Сэрги чүчү адакат колыштэш: ала могай кошкышо пнчб мардэж пумо дэнэ йыгалтын, „кычыр-ко-о-очыр, кочыр-ко-о-очыр,“ йын айэ кычкыра. Йужо гунамышкэ сэмынжэ ала мом ойлымо гайэ шоктыкта. Пнчб тўрлын-тўрлын кычкыра да, чодра кумдыкэш шэргылтмыжэ дэнэ Сэрги чүчүн чонжылан пэш йбсын тучыкта. Кэчэ пэш пыланлан—адак чодражат пычкыш-шалт кайыш.

„Уф!“ манын кугун шўлалтэн, Сэрги чүчү, тўсыжым тумбак-тушым тумбак савырэн, изи тэнгылышкыжэ волэн шинчэ...

Шинчын тыпланэн гына шуын ыльэ, вучыдымо годым, шиждэ кодэ, шэпгачынжэ пычал пудэштунаг кайыш... Пудэштмэ йўк дэнак пырлыа Сэги чүчүат „ох!“ манын кычкырал, кўшкб тбшталтэн колтыш. Савырэн ончабэ гын—ваштарэшыжэ, мэнтэ гай, Сэрги чүчүн шочмо шольжэ шога... „ыкэ изатым ышкэ лўэт улмаш!“... шоктыш Сэрги чүчүн кугу бпкэжэ...

Шокшыньэк, омаш брдыж гыч кэрдыжым руалтышат, лўшб шольжэ почэш куржаш тўнгалы. Пич чодраштэ, пушэпгэ лонгаштэ, кок изак-шольк, колаш-илаш, почэла куржыт. Ойлашат шўмэтлан шыр тўчэш. Сэрги чүчү лўшб шольжым поктэн шуэш... Ындэ поктэн шуаш пэл вэжык гына ко, ындэ шкэпжымат руалам, ындэ ўчэм шуктэм, кўсынэм тўлэм, манмыжэ годи, Сэрги чүчү мландэ ўмбакэ кумык шунгалт кайыш, кид гычшэ кэрдыжым мучыштарыш, ныгунамат кыньэлдымашын шуйнэн возо...

Сада пүнчэт кычкырен шога, Сэрги салтакэт тарвандэ кийа...

Эй, Сэрги чүчү! Шучко жапыштэ илымэт дэнэ тынаре ойгым ужын, тыгэ арам лийыч. Кызыт нэмнан Йошкар армийштэ либат ыльэ гын, эре тунэмат, эре почылтат вэлэ ыльэ...

У муро.

Айста түшкэн погынен,
Рүж пашалан пижына.
Тошто койшым йомдарэн,
У корно дэн кайэна.

Тошто койыш—йүлана,
Молаң кизыт йөралэш?
Тошто годсо илышна,
Кэлан кизыт күлалэш.

Айста түшкэн чумыргэн,
Колкозэтым почына.
Кум пасутым кудалтэн,
Шуко пасуш лэктына!

Айста түшкэн тарванэн,
Клэвэр үдаш түнална.
Клэвэр шудо кочмыж дэн,
Вольык мэмнан түзлана.

Айста түшкэн чылават!
Пычкэмышым поктална.
Ие йэш гайэ лийалнат,
Комунизмыш лэктална!

Турий.

У муро.

Муралдэна мо вара,
Шүшкалдэна мо вара
Э-э-э-эк-ка-ка
Шүшкалдэна мо вара?

* * *

Нэмнан рвэээ илышнажэ
Тыгак эрта мо вара
Э-э-э-эк-ка-ка
Тыгак эрта мо вара?

* * *

Нэмнан танжым йодыда гын,
Нэмнан танжэ комсомол.
Э-э-э-эк-ка-ка
Нэмнан танжэ комсомол.

* * *

Ломбо пакчам шалатэн
Олма пакчам пэчэна
Э-э-э-эк-ка-ка
Олма пакчам пэчэна.

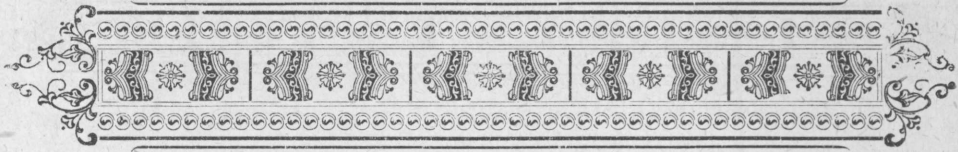
* * *

Тошто илышым кудалтэн
Уилышым ыштэна,
Э-э-э-эк-ка-ка
У илышым ыштэна.

Олык Ипай.

Китнимарин

Мый, Созонов Йэпим Пэтр (Китнимарин) 1901 ийын 11 йанварьштэ Түрэк к-н, М-Китнъэ йалэш шочынам.

1906 ийыштэ посна лэкмөнтгө пэш йорлын илышна.

1909 ий гыч тўнгалын 1913 ий маркэ мисионэр дэн зэмский школым тунэм пытарышым. Вара Марий Түрэк „двухкласный“ школым пытарэн, Озан сэминарыш кайнэм ыльэ. 1914 ийыштэ акам логар пуалын колышат, ачый мыйым тунэмма гыч чарыш.

1920 ийыштэ ачам тиф дэн колыш. Умбакежэ тунэмаш ыш лсгал. Тугэ гынат, кнага лудаш пэш йоратэм ыльэ.

1927 ийыштэ ликвидатыр кундэм курысышто тунэмым. Шыжы подростко школыш вуйлатышылан шогальым.

1928 ийын Марий - Посэнур I ст. школ вуйлатышылан колтышт.

Кызыт йал озанлык ушэмыштэ члэнлан шогэм. Ушэм совэтышт. Возгалмэ пашам виктарэм.

Китнимарин П.

Оксина

(Ойлымаш)

— Йэнг кэрэк мом ойлыжо, ындэ тыгэ коштын ок лий, тидэ Сэмык коклаштэ мо шонымынам шукташ пэрна,—манын Оксина дэн Вачий Пагул пистэ йымалсэ йанакаш пүнчө моклака үмбалнэ, модшо тўшка дэч пэлкэ шинчынытат, коктын мутланат.

Ўдыр качэ-влак пэш лўшкат; йужыжо мура, йужыжо кушта, Сэргэйын кармоньжо ўшкыжла вэл мўгыра. Кас тымыкэтлан, уло идым шэнгэл кожэрым шэргылтара.

Тачэ йўшө-влак огыт кой. Тэнгэчэ сорта чўктышэтлан пэш чот йўнытат, йужыжын мокмырлан подылашат кодын огыл. Ик вэрэ да, вэс вэрэ тўшкан, тўшкан чумыргэн шинчынытат, пайрам эртымөнгө мом ышташ тўналшашым мутланат.

Оксина дэн Вачийат йара огыт шинчэ, эрэ коктын „быж-быж“ шоктыктэн, кузэ гынат, йоным муын, мужырангаш шонат.

Чынжым ойлаш гын, мужырангаш нунылан пэш йөсө. Тока Оксинан ачажэ ўдыржым, Вачий дэн ўмашсэк коштмыштым колынат, пэш чот кырэн. Кызыт ўдыржө «Такина йолташэм дэк малаш кайэм», манын гына амаллэн, Вачий-дэн ваш лийын.

— Вара мом ыштыман?—Вачий ойла.—Вэт ачатмытшэ мыланэм огыт пу. Тый сайрак илышан улыда, мыйын илышэм томамрак, адак ачатшэ—торговой Йыванлан пуэм,—манын коштын, тока аракамат йўныт, маныт.

— Оксина, тидым шинчэн лий: вольыкым вашталтат, оралтым пужэн ыштат, йоратыдымэ йэшым ныгунамат пужэн ышташ ок лий.

Вачий Оксинан пурла кидшым кучэн, шола кидшэ дэн шўйжө гыч өндалын „чэвэрын“ манмыла шупшал колтыш.

Вачийын йоратымыжым Оксина тачэ рашак палэн нальэ. Тудат Вачийым уэш чот өндалын, уло көргө шонымыжым луктын ончыктышаш гай: „омак кудалтэ“, манын шупшал колтыш.

Тыгэ мутланэн шинчымышт дэн йўд эртымымат огыт шиж. Эр кэчэ вэлым вўр гай йошкаргэн волгалташ тўнгалыэ. Идым шэнгэлнэ шўшпык чолтка. Вачий дэн Оксинан шўмышт утыр вэлэ пыртка.

Ўдыр качэ-влак: «Айдыза кўшыл мучаш-влак!»

— «Айдыза ўлыл мучаш-влак!» манын тўшкан, тўшкан модмаш гыч шаланаш тўнгалыч.

Вачий дэн Оксинат кутырэн ситарышт. „Мый мо күлэшыжым идым шэнтгэк кызытак луктам, тый имным кичкэн тол,“ манын, Оксина Вачийын кидшым чот кормышталын, «кызытэш чэвэрын», маын содор гына ошкыльо.

* * *

Эр. Сэмык кугарньалан лийын калык тачэ шып. Эр киньэлшэ укэ. Чыла тымык. Эр йуалгылан кужо шудо ўмбач лайга пыл гайўтыра кыньэлэш. Каршын гына упшажэ йўд вошт лым лийын огы— „кр-р-кр-ркр-р“ карчэн шинча.

Оксина мо күлэш погыжым тувыр мэшакаш шўшкын, идм шэнтгэлсэ корэм кужо шудо лонгаш нумал чумырыш. Йўд вошт алыдымыжлан, ала мо, омыжо пызыраш тўнгальэ.

— Толэш гын, йўкымат пуа дыр,—манын вургэм чумыркажэ вктэн шўрын туртын шинчат, нэрэн колтыш.

Шукат ыш лий Вачий идым шэнтгэл корэм курык санка вэс огыр мэжа дэн «шар-шар-шар» шоктэн, шолышташ толшо сэмын, ыман гына толынат шогальэ.

Ончылтэш. Укэ. Шўшкалтэнат ончыш,—шып. Коклан шўшпык гўшкалтымэ вэл шокта, адак энэрыштэ иган комбо-влак игышт дэн отолэн коштыт.

Вачийат имныжым изи нулго вэлэн йолыштэн кодышат, лупан шудым кэлын, олыкыш кычал волыш.

Лачак, шыман коштшэтлан энгак гай, ик осал узэн комбо ўшка игышт дэн тура тольо. Йэнг ужмэтлан „ш-ш-ш“ да „ш-ш-ш“ ушлымо йөрэ кычкыраш тўнгальэ.

Йал вэлыштэ, кожэр вэс мogyрым, Осып кува пўртэш олташ пулан пакчаш лэктын улмаш, комбо йўкым кольат: «Вараш налш толэш койыш», манын «тпру-уч» да „тпру-уч“ кок, кум гана идымим шэргылтарыш.

— Ой, йумо, ашнэ, ындэ вэрэштым, Оксиналан шыгыр лийн да, лэктын огыл, ужат,—манын Вачий мўнгө чымыш. Оксина, нио шиждэ, тугак нэр йўкын малэн кодо.

Осып кува чыла кэртэ. Оксинан ачажат тудын йўкшым колн, „шыр-шор“ вэл койо, тўгө куржын лэктэ.

Тыш ончальэ, тушко ончальэ, мо томаша?.. Клат опса молн виш? Пакча капкам кў почын? Ала вор тольо? Клатыш куржын прыш, клат кашта йара, нимо вургэмат укэ. Шынгалык лонгаш ончл колтыш гын, Оксина огыл, тўшакшат укэ.

Эр лупс вочмэтлан, кушэч гына йэнг ошкылын гын, тушто шмалгын койэш. Кыша пэшак палэ. Оксинан кышажат йолгорно гай.

Вылып кугызай, тудо кышам ужат, содор гына йэшыжым кыкыральэ. Ышкэжэ вигак кыша почэш куржо.

Оксина, вакш кў дэн пызырыктымэ гай, колшыла мала.

— Йажар, разбойнык?! Мом ыштэнат?! Пуштам!—манын, малшэ йэнгым чот гына лупшальэ.

Оксина, колшо гай ошэм кайэн, төрштэн кыньэл шогальэ. Ачажэ Оксинам, үпшө гыч руалтэн кучышат, комдык түкэн, кудывэчыш шумэш шүдырэнак тольо.

Кудывэчыштэ, ачажэ, аважэ, изажэ кандра дэн, сола дэн, мо вэрэштын тудын дэн, уштымо лиймэшкыжэ, кырышт. Пыкшэ гына вита ончыко ныл йола пий гай мийэн возо.

* * *

Тачэ йүд вошт йүр йүрө, эр вэлэш гына ойарыш. Шар шудышто вүд түчалтышым, чинчэ гай йылгыжыктарэн, чодра вэс могырым эркэчэ лэктын ончал колтыш. Нылымысэ кэчэ Оксина уржа лонгаштэшылын коштэш. Чэвэр тичмаш чурийжэ шупшылалтын. Вачийым шы-матэн ончалшэ шара шинчажэ пэш йёсын ончалэш.

Йыр - ваш шоныш. Тыгат ойго, тугат ойго. Вачий дэк мийэн пураш гын, ок пурто. Сэмык кугарньанак ачажэ Вачий дэн пэш чот туманлэн. Тэркэ пураш, тулэчат лүдмаш. Токат ушыжо каймэш кырышт. Түрлын шонэн онча, нигуштыжат сай мучашым ок му. Шона шонайат, аза гай шортын колта.

— Эй, тыгэ шортын йёсланэн кошташ, мылам ала мо күлэш мо? Ик парнья гай изи чонэмлан шукак ок күл,—манын, Нольо вүд олык корно дэн ош шовур урвалтыжым кок вэлыш лупшалын ошкыльо.

* * *

Вүд түр. Оксина ышкэтын. Нөлпэр лонгаштэ кайык-влак мурат. Изиш умбалнырак Сакар кугыза колым энгэрэн шинча. Коктынат ваш ваш огыт уж.

Оксина вүдыш төрштэн шкэ чонжым пытарнэжэ. Шинча вүдшө йоргэ йога. Коклан, коклан шортмо йөрэ йүкшым чытырыктэн муралталэш, муро йүкшө онгыр гай йонгыжалтэш. Сакар кугызан гына сонгыра пылшыжлан ок пуоро.

Онгыр гайэ йүкэм ыльэ;
Онгыр лонгаш йомылдыш.
Каван гайэ капэм ильэ;
Каван лонгаш йомылдыш.
Эныж гайэ чурийэм ильэ;
Ачий кумыл пытарыш.

Шүжылан кү кылдыман кандыра онгым чыкышат:—Эк ачий, авий, чэвэрын! Йёратымэ Вачийэм чэвэрын!--манын вүдыш унчылий төрштыш.

Вүд үмбалнэ „бул-бул-бул“ койшо кубыл дэч моло нымат ыш код, чыла шып... Кэчат вүдыш пурэн каймыла, шучкын, сэр түрым шэмалтарэн, ончал колтышат, пыл лонгаш пурэн кайыш.

Тачэ пойан йэнгын койшыж дэн ик ыrvэзэ илыш пытыш.

* * *

Сакар Кугыза трупкам оптэн тамакам шупшо. Вүд румбыклан ала мо, кол кочмыжым чарныш.

— Шого, шэм вүльо памаш дэкрыак күзэн ончышаш, манын, кольмыж дэн „клдырак-клдырак“ шоктыктэн пушыж гыч вүдым кыш-

---

кышат, киньэл шогалын ик вэлыш да вэс вэлыш ончыштын үшүл
могырыш күзэн кайыш.

Ала мо тидэ вүд лук, Палк корэм, йогэн волмаш луку со-
дорракак эртынэжэ. Кольмыжым лап лийын кэлгын шүалталэз Кэ-
нэта кольмо мучашлан „мыгыл—могыл“ түчын энэртыш. Сакар:угы-
зайат палынэжак. Пуш йолыштымо кужо варажым налын сайакак
пудратылэш. Пэш иркалэн, иркалэн пудыратылмэтлан, Оксинан цуыш
кэрмэ күй сакымэ кандыра онго мучышталтэ, вара почэш айдэю кап
күзыш. Сакар кугызан үпшө „копж-ж“ түчын шогальэ.

— Ок йумашнэ, тидэ мо?.. Тидэ Оксина вэт?.. Ой шүжарэм мом
төчэнат?.. Кө тыйым тыгэ ыштыш?—манын пыкшэ, ышкыжэ урэн
кайшаш гай, толашэн, сэр түрыш, куашышкырак шүдырэн кондшат,
содор гына йалыш куржо.

* * *

Олык тич калык. Иктыж дэч иктыжэ йачат: „мо лийын? Молан
төрштэн?“ Нигат ок шинчэ. Ик Вачийак йөратымэ Оксинажымныл
кэчэ годсэк ужын огылат, утэн кайэн шортэш. Оксинан ачажэвэлэ
молан тыгэ лиймыжым шинча.

Вачий чон канымэш Оксинам ончэн шортат, ончык лэктыш шо-
галын:—Оксинан ачажэ! Пойан койшэт дэн ышкэ үдырэтын вужым
кочкыч. Оксинатым, тока от кырэ ильэ гын, мылам пуэт ильэгын,
үдырэт тачат таза, чэвэр чурийан лийэш ильэ, — манын ачажыш уло
калык ончылно пэш чот вурсыш. Вара умбакыжэ йэшарыш.

— Изай, кугызай-влак! Ышкэ шочшыдам пий кучымо сэмын, ын-
чырыштэ ида кучо. Көм чонжо йөрата, тудын дэн коштшо! Ывэээ
йолташ-влак ачан осал кумылжылан вуйым ида пу! Тэвэ оныза,
ачан кумылжо, пойан койшыжо, мом ыштэн?! Кожласэ шолдр пу-
шэнтгэ тыгыдэ пушэнтгылан, кушкашыжэ кузэ аптырага, Оксианат
ачажэ үдыржын ончык „рүжгэн“ илышашыжым аптыратэн тынэыш
шуктэн.

Ачажэ шинчажым карэн, үшкыжла ик шагат тура ончэн, хм⁶⁶
манын, шойа коркажым удырэн шога.

Олык Ипай.

Йоңгылыш корно.

(Ойлымаш).

Иара кэнгэж. Йың-шамыч чыланат йалыштэ улыт. Пөрт ончылсо куэ йұмалан мойын погынэн возытат, кэчэгут мутланэн эртарат. Кэчэ кас вэлыш кайэн. Кычырий кува окна гыч вуйжым луктын марийжэ дэч йодэш:

— Кугыза, комакашэт олдаш лийэш мо?

— Айда, ындыжэ олдо, кэчэ кас вэлыш кайэн-ыс.

Кычырий кува пум пуртэн комакаш олда. Тудо тачэ киндым пышта. Кастэн эргыжым кумыж кушкэдаш колдынэжэ...

Эшпай пөртыш пура.

— Авый, котомка мэшакым йамдылэнат мо?—Эшпай йодэш.

— Йамдэ,—манэшат, аважэ руашым нөштылэш. Вара конга тул лиймэк, киндым пышта.

* * *

Рүмбалга...

— Имнэз пукшаш!—манын пуракым түргыктэн йоча-шамыч куда-лыт. Эпанай кугызат, пушқаш кайшым ужынат, эргыжым покта:

— Ындэ кайашэт жап шуын, Эшпай, тарванэ.

— Мый пукшаш кайшэ дэн пырля ом кай. Варарак кайэм,— Эшпай пэлэшта.

— Тугалгын ышкэ шынчэт,—маньат, ачажэ төшак ора воктэн энэртэн шынчэ.

Урэмыштэ тымык. Эшпай изи товарым кыдалэш чыкалын, котомкам сакалдэн йолгорно дэн ошкылэш. Пычкэмыш. Шэнгакыла ончалэш: кок ұмылка койэш. Адак ошкылэш. Шұм пырткаш тұнгальэ. Мом ышташ? Чу! Шылаш күлэш. Укэ гын, поктэн шуын, пуштытат. Йүд кэчыштэ ала кө коштэш, кө пала? Корно воктэнсэ вүд урыктармэлакыш пурэн возо. Колыштэш, мутланыгыч шоктат. Иктыжэ ойла:

— Мына Сэмон Кургурига ат вэк йакши ¹⁾

— Быльам-быльам ²⁾,—вэсыжэ манэш.

Суас йалыш Эшпай кумыж дэн шуко гана мийэнат, суас йылмым пэш сай шынча. Имнэз вор-шамычым палышат, кынэлын почэшышт чойан мийа.

¹⁾ Сэмон Кргорин имныжэ пэш сай.

²⁾ Палэм-палэм.

Умбалнэ, чодра воктэнэ, имнэ пукшышын тулышт койэш. Чода гыч имнэ шүйсө колок „кон-кон-кон-н-н“ шоктэн пасуш воит йонгалдэш. Чодра дэк шуыт. Корно дэч корангын чодраш пурт-Почэшышт Эшпайат пура. Изи чараш лэктит. Ик воржо кужу вурным луктын имнэ тўшка йыр ончэн коштэш.

— Мынданэ кэл ¹⁾,—кычкыра. Эшпай Чэпайым йўк гычшэ палып. Тэвэ кō улмаш, тэвэ кō имным суаслан ужата улмаш. Тидэ йолшыжат Зарэп-вор суас вэт. Шыдыж дэн Эшпай мушкындыжым чумы-тыл шынчылдэш.

— Кызыг ышкэдак нимом ышташ огэш лий, пукшышо-шамычлн каласышаш, манын, имнэ пукшышо-шамыч дэк шиштараш кайып.

Чэпай ик имнэ вуйыш мийаш тўнгалын ыльэ, имныжэ вэс имнэ коклаш кудал колдыш.

— Ык, донгыз ²⁾,—манын суас вурсэн шога. Вара Чэпай мэшкым налын, чойан мийэн имнэ вуйыш намийэн чикта. Имнэ тōй-тылэш. Имнэ вуйыш коктын кэршалдын, мэшак ўмбакак шōрмычы чиктат. Вара суас мэшак вуйан имнэ дэн шыкшалдэш...

Пукшышо-влак миймэкышт, ворын ўпшышат кодын огыл.

Чэпайым вор пашалан ачажэ туныктэн. Ачажэ дэн Зарэп пырли Торйал мogyр гыч имным шолышт илэн улыт. Вара иккана Чэпайн ачажым кучэн пуштыныт, Зарэпшэ утлэн. Кызыт Зарэп дэн Чэпайынгын шынча вўдым йоктарыктат.

* * *

Эшпай кумыжым кушкэдын кэртын огыл; ворым поктылын пэчот нойэн толынат, нигэлан ойлыдэ сарайыш кўзэн возын.

Эрлашым, кас пэлэш Чэпайым милитсэ арэстовайэн нангайып Йолташ лийшыжымат кучышт. Суд 5 ийлан когыныштымат чурма пэтыраш пунчалын.

* * *

Шыжэ жап. Паша пытэн. Йужыжынгына парэнтгэ лукшаш ул. Эшпай йал совэтыш „Йошкар кэчэ“ газэт дэк ошкылэш. Йэ совэт вуйлатышэ пошто гыч налмэ кагазым лудын шынча:

„Чурма гыч сэнтъабрын 23 кэчыштэ кок вор Зарэп дэн Чэпалэктын куржыныт. Кō ужэш гын, шиштарышэ“.

Эшпай „Йошкар Кэчим“ налын, тўрлым шонэн ошкылэш:

„Мый кучыктышым. Ужыт гын, мыйым вигак пуштыт. Мо ышташ? Куш куржаш? От мошто гын, суртэшэтат пуштын кайат“

Вара пычалым сакалдэн, кылат ончыл шōрмычым налын, ошкылы Йўд. Пакча мogyр гыч коктын йышт толыт. Йал совэт омса шупшыл ончышт. Почаш ок лий. Вара иктыжэ пōрт йўмал омса

¹⁾ Тышкэ гол.

²⁾ Донгыз—сōсна.

почын пурыш. Вэсыжэ омса воктэн шогэн кодо. Шукат ыш лий, ала мом нумалынат лэктэ. Вара коктынат мўкш отарыш ошкылыыч.

Эр... Актай-солаш лу милитсэ накидкым чийэн толыт. Корно лавран. Чарныдэ лыжга йўр йўрэш. Пытыдымэ ластыкла пыл эрта. Милитсэ-шамыч йалыштэ йодыштыт. Чэпаймыт нэргэн иктат Ок шинчэ. Вара пасуш лэктын вэс йалыш кудалыт. Ваштарэшышт Эшпай пэш талын кудал толэш.

— Куш кудалат?—милитсэ начальник йодэш.

— Тэндам кычалам.

— Молан?

— Чэпай дэн Зарэпым кучыктынэм.

— Кушто улыт?

— Мўкш отарыштэ.

Мўкш отар дэк кайат. Мўкш отар олык лапыштэ шынча.

Милитсэ начальник дэн Эшпай отар пёртыш пурат, молыжо-шогэн кодыт.

— Тышкэ иктаж толын огыл?—милитсэ начальник орол дэч. йодэш.

— Укэ,—орол ойла, ышкэжэ парньяж дэн подвалыш ончыкта. Чараш лэктыт.

— Подвалыштэ кэ уло? Чараш лэкса—милитсэ начальник ойла. Йук укэ.

— Подвалыштэ кё уло, лэкса,—адак ойла.

Тугак йўк укэ.

— Кё уло гын, лэкса, укэ гын лўаш тўнгална.

Вара милитсэ начальник орол могырыш савырнэн шыпак йодэш.

— Тый ондалэт гын вэлэ, ала укэ улыт?

— Тыштак,—парньяж дэн ончыктэн эркын орол ойла. Тыгэ-шогымышт годым подвал гыч лўймё йўк „бух“ шоктыш.

— А-а! Тэ тыгай улыда!.. Пычалдам подвалыш виктыза,—манын милитсэ начальник командым пуыш.

Чыланат пычалым вicktэн подвалыш „бун-н-н—бун-н-н“ шоктыктат. Ваштарэш подвал гыч лўймё йўк „бух“ шокта. Адакат лўйкалат. Подвал гыч лўймё чарныш. Вара милитсэ начальник винтовко кутан дэнэ подвал омсам шуралдэн почо. Подвалыштэ пычкэмыш.

— Орол, лампым кондо!—милитсэ начальник кўштыш; лампым чўктэн подвалыш пурат. Ик луышто Зарэп вўр вундыш лийын возын. Вэс луышто Чэпай шуйналт кийа. Когыныштымат подвал гыч луктын, кўкшатарак вэрыш пыштэныт.

Подвалыштэ йал совет гыч шолыштмо винтовкым, почтын оксажым налын луктыт. Подвалыштэ малаш тёчышө вўр „луй-луй“ койын тувырга.

Калык погынэн... Чылан öрын ончат. Колшо-шамычын тўсыштмыландыш савырнэн. Йужыжо: „тыгак кўлэш“, манэш. Йужыжо:

— Йонгылыш корно дэн кайэн улда,—манын эртэн кайа.

Ш Ы Д Ы.

(Лыдыш-поэма).

I.

Кого тумэр лоштэт,
Кого шыргы лыкыштэт,
Кого йәр тырыштэт,
Изи шим пөртгыштэт,
Тошты дон у сьнцят,
Авәжы дон әргы кытырат.
Ылымаш гишәя попат.
Кого шайа дон кытырат.
Әх, Пәтриәм-Пәтриәм,
Йаратымы икышвәм,
Кү тыным тымлыш,
Кү тыным вашталгыш,
Уланвлә дон кыредәләш,
Укәян вәрц шолгаш.
Такәш вуйәдым йәдәт
Такәш мыным мәгыртәт.
Әх, пара дон ит кычәдәл,
Пойан дон ит кыредәл!
Тиды курымаш ыләш,
Тиды мары тышлымаш!
Сьнцә выд вашт цилә
Авәжы әргыжым өпкәлә..
Әргыжы вуй сәкәлтән
Когон-когон шонькала:
Лаштыра тумла шалга,
Сьнцәжы тылла йыла,
Тошты йасыжым аштән
Цилә патыржат погына.
«Әх, ави, йаратымы папи,
Соты ир жәрә толәш,
Кәчы-кәчы валгалтәш...
Вольгыды толәш, папи!

II.

Халык погынымы пөртгышты
Тавак тытыра лошты
Панташвлә кытырат
Йашкар сарым вырсат.
Кыцә-кыцә ат вырсы,
Кыцә-кыцә ат шудал?..
Әх, циләм пога вырсы,
Молан пога пәлы агыл!
Вильә иявлә,
Вильә сага сьнцят...
Луды караквлә,
Әх, соок караклат!..

Пайан пи цуавлә,
Хрәсәнь выр йушывлә,
Әх һамыстә алаклат
Халыкым алгалат...
Совәт ваштарәш шагалаш
Комуниствләм пушташ
Пайан цуавлә шүдәт.
Тәнгә укәявләм тымдат.

Куртнык выләц сасла,
Кужы үп хышкә шүлә,
Останши дон*) лудыкта,
Киш һадым жәплә...
Йәвлә вылкы анчалын,
Шайыл карәмым йдыралын,
Укәявлә шынок сьнцят,
Вуй сәкәлтән шаныкалат.

Тидын дон мам вара йштәт,
Кыцә улан ваштарәш кәэт?
Әх, укә – улы гыц хыльәнән,
Улавым йымок колшташ шүдән.
«Соок тидын докы кашмыа,
Соок тиды гыц күслымлә».
Варәштәш мәрцән йләш,
Акли ниньы гыц хытлаш!..

III.

Ушты шартыал йожәш,
Мүләнды рышкәлтәш,
Виән пөршы мардәжәш
Халык коәшталтәш...
Куатан йожәш мадылтыт
Когорны кошвлә,
Когорны дон кыргыжыт
Порон лошты марывлә...

Худа пәшәм шанат...
Совәт пәшәм пйжгайаш,
Комуниствләм пушташ...
Тәләфон мәнгывлә кытырат...
Тидым шанән вәшкәт
Ывәтлыш пирывлә...
Тидым шанән кыргыжыт
Порон лошты панташвлә..

*) Страшный суд.

Кызы, тавар, кэстэн...

Вийн халык арэн.

Кэлтймаш корным ажэдэш.

Лыбаста күшцэ вьисэдылэш.

Штурма логыц шақта

Жэштым цан йук..

Йытпэл вэцдын анча

Кэлтймаш-алтанцйк...

Шамтым халык вьиртышты

Совэт окням шин шущ...

Кайын колтыш окняшты

Совэт паша вуйлалтыш...

Мардэж халык дон мадэш,

Шужыш пирьыла урмыжэш.

Поран корным мүдә.

Мардэж логыц шақта...

«Тэвэ халык куатэт,

Ышымэддын кычыкэт!

Ай, тоштым мондэнэт,

Хуатэдым пьдыртэт!...»

Төр-төр шамакэш

Халык намьславан колтыш...

Цуг... Пичал йук шактыш

Пэтра йорлт кэш...

Йылатыда вьирьушывлам...

Йылатыда коммунистывлам!

Цилан шайкыла анчалэвы

Ош панташ Топим ужэвы.

Пёршы мардэш йожэш

Лаштыра тумвлә йөрьылтыт.

Халык мары шьдэш

Пурьы әдем йамэш!

IV.

Ланзылэн куза

Лазака гыц шьгэш..

Ломпэр гыц мьзы

Лүдын вьисэн кэш.

Сарта ганьы цаклака

Кого йакты шалга,

Пидын Пэтрам шагалтэныт,

Кого йакты сага...

Тылдыр сага йылга,

Сылыкын шалга,

Кынтым пашам анча,

Халыкын камылын вьича.

Курныйж вэлэ вьисэдылэш

Вьирым.. Вьирым шижэш.

Пыц.. Пьцок пьцкэмьш

Сынца партым поран.

Тыл мэрцэн-мэрцэн

Сопсэмок пьсланыш.

Халык вуй сакалтэн

Изи-ольэн шаманыш!

Пирьывлә вэлэ урмыжэт,

Поминкам эртәрят,

Ймылкавлә вэлэ сынцят,

Цэтвэтым ирыктят...

Әх, виан поран трук...

Поран лошты шактыш

Буқырика үнгы йук...

Ойхым, ойхым кандыш...

Изи шьргы лыкышты

Тылык папа довы...

Кого ойхы кайэш

Папа вуйым шиэш...

Укэан марын ойхыжым

Куртнык вэлэ палә,

Худа сэмьнь пашажым

Ойхы ойхыран шана...

V.

Пьц, пьцок пьцкэмьш.

Поран корным мүдә.

Шижка.. мәгыра, ружга

Мардэж у-у урмыжэш...

Кого тумвлә цытыралтыт

Курьмашвлә йөрьылтыт...

Вильа... кишкә... йылата...

Корны гыц шылдә!

Йасы корным моаш,

Йасы корным ташкаш

Шукы йамьт, пьтат,

Куатанвлә вэлэ кодыт...

Штурма вий гыц хьләнэн

Курьмаш пагырым погән

Укэан марын кәрәсыр

Кийн Васлин Пэтр!

Пётр-Пайдуц.

„Пэрвой“ крэсаньык.

(В. Сысозвын гыч).

— Сэньу, мыйым, утарэ, мый тыйым сёрбалэм!—пёртыш пурышижа комсомол ушэм сэкратар—Пётр ойла.

Лудмо пёрт вуйлатышэ—Сэньу шкэ йалыштыжэ ырвэээ кокла гыч эн ончы йынглан, эн палышылан, кэч мо шотыштат йён мушылан шотладэш. Пётр пурымэкэ кнага ўмбач вуйжым нёлталэшат:

— Ойло, мом ойлынэт?—пэлэшта.

— Шинчэт, Сэньу,—Пётр ойла — олаштэ культурный покод ыташ пижыныт, кызыт ола гыч кагазым налынам:—ола гыч мэмнан йалыш кмсо мол-влак культ-покод ыштымым сичаш толыт. Вара мэмнан йалыштэ кльт-покод ышталтэш мо? Укэ! Эрэ йўыт, лудмо пёртыш иктат ок кошт, рвээзлак кажнэ пайрам почэш какаргылшэ шўрган коштыт, кнагалан моштыдымопэш шукин улыт, кэч пўйам пўйалэ! Вожылат, йомат! Сэньу, тидэ вожылмашгыч мыйым утарэ! Ола гыч толшо-влак ончылно мылам вожылмаш ыжнэ лий—магн иктаж амалым шонэн луе!

Сэньу кидшым шэнтгэк кучэн, пёрт кутышнўек коштэдат, кэнэга пэлшта.

— Шонэн луетым! Айда Онтон кугыза дэк кайэна! Молан тўдындек баймым корнышто чыла ойлэм—манэш.

Онтон изи капан, писэ крэсаньык. Лудмо пёртызў дэн сэкратар мїмэ годым тудо идымыштыжэ шолгылтэш улмаш. Сэньу уто шомак дэч денэ вигап пашаш пижэш.

— Онтон кугыза! Тый обшэствылан пайдам кондэн кэртат?—йодэ.

— Кэрта-ам. Мом ышташыжэ?—Онтон йодэш.

— Чэчас ойлэм. Ик манаш, тый „показательный“ йын лийат. Йлын эн пэрвой крэсаньыкшэ. Эн ондак тый кажнэ кэчын шовын дэн кидэтым уш, вара пондашэтым тўрэдаш логалэш, вуйэдым эрэ шэр, пўйэтым порошодэн эрыктэ.

Тыгэ иктажэ лу тўрлў ыштышаш пашам каласкалмэк:

— Вара кузэ, кэлшэт мо?—Сэньу йодэш.

— Мый мо... мый кэлшаш кэлшэм да... вара акшэ кузэ?—Онтон йэш.

— Могай ак?!—ўрын йодэш Сэньу,—тидэ обшэствэный паша-с, гый акым йодат,—манэш.

— Тудыжо тугэ, обшэствэный... а мый пондашэм обшэствэный мо? 30 йым нумалынам, кызыт ындэ тўрэд... Вуй шэраш шэргэ кўлэш? Кўлэш—рокод. Тэндан пашада, тўлэда гын, кэлшэм—Онтон манэш.

— Вара кувар налаш шонэт?—Пётр йодэш.

Онтон кок шинча пунжым чот вэш шушылэш.

— Кид мушкаш маньна, шовын дэнэ гын 10 ыр, шовын дэч посна 5 ыр.

— Кидшым шуко кана мушкат вэт, сандэн исак кудалтэ!—Сэньу луш пурэн пэлэшта.

— Ну йора, кок кана мушмылан 15 ырым түлэда гын, кёнэм—Онтон пэлэшта.—Пондаш нүжмылан тэнтэ дэч шагал йодаш ок лий. Тушто пунжак кунар уло.

— Шэргын йодат, Онтон кугызай, 70 ырым пондашэтлан пыштэ, сита!—Сэньу йодэш.

— Утыжым мый ом йод... альэ мый акшым ом шинчэ, ала олаштэ тид дэч шэргым түлат?.. Ындэ пүм ойлэна. Пүлан 5 ырым йодам. Вэсэ дэч гын, эша шэргын йодам ыльэ, тэндалан акым волтэм. Вуйланат кэчы йыда 5 ырым йодам. Шкэат ужыда, мыйын үпэм тованын пытэн, олым цырчэ пижэдэн монь, шэрашак 2 сагат жап эрта... Каслан кок мogyржат, кэлшэн шуктэн улыт. Онтон кугыза исак волэн, Сэньу дэн Пётыр нёлтэныт.

* * *

Рушарньан Онтон пёртыштё комсомол-влак ола гыч комсомол-влак толмашэш йамдылалтыт.

Пырдыжыш түрлө лозунгым сакалат. Икон вэс мogyрэшыжэ түрлө рэвёлбутионэр-влак сүрэтгым пыжыктылыт, үстэл үмбак түрлө газет, журналым шарэн оптэныт. Онтон кугыза у, ош тувырым чийэнат, пусақыштэ үстэл воктэн шинча. Пондашыжэ түрэдмэ, үпшө шэрмэ. Үстэл үмбалнэ ончылныжо пү шотка, шүргө үштыш, шовын кийат. Жапын-жапын: „Калык шамыч! Арака йүмаш—йад!“—кычкырал-кычкырал колда, ола гыч толшашлан ойлэн йадмыла. Вара лакан дэкэ мийат, шүын пытышэ дэч кодшо ик таза нүжым пү ложап дэн эрыкташ түгалэш.

Ола гыч толшо уна-влакым Пётыр идым шэнталан ваш лийнат, Онтон пёрт вэлыш нангайэн.

— Вакшак манаш гын, тэ мэмнан йалыш арам толын улыда—Пётыр ойла—культур шотгышто мэмнан йалыштэ паша пэш сай, шот дэн кайа: газетым налына, пүм эрыктэна, арака олмэш радиом колыштына. Тэвэ пошкудо йалыш—Корэм түрыш кайэда гын, тушто вэс түрлө паша, тушто чынак-нымогай культур укэ. Мэмнаныштэ—кэч кудо пёртыш пуро, эрэ культур уло Айста кэч тэвэ тидэ пёртыш пурэн ончэна—манэш Пётыр, шкэ Онтон пёртым кидшэ дэн ончыкта. Онтон дэк кайат.

— Пурыза, пурыза!—Пётыр омсам почынат, ойла. Онтон пёрт покшэлнэ тарваныдэ лакан үмбалнэ пүм эрыктэн шолга.

— Эрыктэ, эрыктэ!—Сэньу ойла.

— Эрыкташ лийэш—Онтон пэлэшта—шкэ лаканыш шүвалэш. Оксажым гына ондак пуза! Укэ гын... мый тэндам палэм, могай улыда, пашажым ыштэ, оксажым огыда пу.

— Могай оксам?—ола гыч толшо йынг йодэш.

— Мый нунын „показательный“ йынг лийаш тарлалтынам:—пүм эрыкташ, кидым шовын дэн мушкаш, газет лудаш,—тарлаш тарлэн улыт, оксажым огыт түлө.—„Почэш түлэна“—маньт. Мый нуным шинчэм, могай улыт...

Мылам пүм мовь эрыктыктынеда гын, кызытак оксам пуза!—Онтон манш Сэньу дэн Пётыр ыжнэ ойло манын Онтонлан шэнтгэч шинчам пийэн шоэн улыт гынат, Онтон нуным колыштын огыл.

— Арньа мучко нунын вэрч аракам йүн ом ул, шүдэн огыт л Тидын дэн кунар гынат тазалыкэм пытарэнам. Нуно оксам пуаш чамант—манэш.

Комсомол сэкратар—Пётыр дэнэ лудмо пёртызё—Сэньу нымом пэлэштп ёрмышт дэн омса дэнэ ик олмышто тавэн, йолыштым вашталтыл шогэнт. Чуришт тарай гай чэвэрга да, адак лум гай ошэм кайа,

---

Талэ мардэж.

— Йыван изай, мо тачэ мардэж пэш талэ?.. Ужат пушэнтгэ вуйм жузэ лупша.

— Эй, Сэмон шольо, итат ойло! Талэ... Лупша!.. Тачэ йорло Йалпй уржа ўдаш мўмам ыштэн. Ышкат шинчэт, мыланна ваш-полыш ушэм вуйа-тышылан полшыдэ ок лий. Садыштэ подылнам. Тый „мардэж“ манат.

И. Алексэйэв.

Мыскара.

— Ондырий йолташ! Молан тыйым Лаваш Ондырий маныт?

— Сўрэм годым пэш чот йўын руштынамат, урэм покшэлнэ лаврагэ малэнам. Малэн киймэ вэрыштэм чылт укшыч пытарэнам. Укшынчыш дэ лаврам ушшыш оптэн, вуйышко ушпалтэн улыт. Тудэч вара „Лаваш Ондыри“ маныт.

— Эй, кийамат! Сўрэм лўмым пуэн ужат?

К. Смирнов

Прэзэ суд.

Урэмыштэ ушкал амырчык йўмачын копшангэ лэктэш. Тудо: „Суд! Суд! Суд!—манын, чонгэшта. Воктэныжэ комбо лўдын кычкыралэш: „кого? ког? манылда. Ёрдыштырак пырэзэ шогылдэш. Ала мом шоналдэн:—„мэньа!“—манын, ломыжалта. Прэзым судитлат.

Й. Абросинов.

Вачайн.

Карт дэн модыт.

(Мыскара).

Чимош дэн Микалэ карт дэн модыт. Микалэ Чимошым эрэ орадэш кода.

— Тэвэ, тыйын дамэтлан мыйын король—манэш Микалэ.

— Король манат?,—манэш Чимош.

— Рэвольүтсо лиймылан 12 ийыш пурыш, мэмнан альбат королю!

— Мо, вара, кузэ тудым лүмдэт? Король гын, корольак. Ну, айда, укэ гын, прэдсэдачыл манына.

— Кай, йонгылыш ойлышт ит шинчэ. Король кузэ прэдсэдачыл? Прэдсэдачыл — туз. Корольын койшыжо чылт кулак гайыс. Король кулак лийжэ.

Чимош дэн Микалэ чыла картлан лүмым пуэдэн шындышт: дама—арака шолдышо ўдрамаш лийэ, валэт—милитсионэр, дэсатка—лудмо пёрт, шэстьорко—йорло, сэморко—ик марда.

— Ну, дэвәткым мом ыштэна?

— Тидымат от шинчэ? Йэвәтка индэшэ лийэшыс. Индэшэ гын, индэш пасу лийжэ!

Чимош дэн Микалын у шот дэн модыш ындэ чот кайаш тўнгалэ. Коктынат пўжалт пытэныт. Ёстэл ўмбалан картым „лач да лоч“ вэлэ шоктыктат. Адакат Чимош садыгак эрэ орадэш кодэш. Вэс пачаш модмо годым Чимош изишак шоналтышат, Микалын корольжым йэвәтка дэн пэтырэнат шындыш.

— Мо, кузэ тыгэ ыштылат? Ушэт кайыш мо? Козыр огылыс!—өрын, шинчажым карэн Микалэ пэлэшта.

— Кузэжым, мөндышыч мо? Дэвәтка—шуко пасуыс. Шуко пасу кулакым ок сэнгэ манын шонэт мо? Молан мондэт, ит мондо.

— Чынак, сэнга,—көныш Микалэ.

Вэс корольжым Чимош дэсатка дэн „пызлоп“ вэлэ шоктыктыш, адак пэтырэн шындыш.

— Тидыжым молан?

— Молан манат? Мо, тый кузэ шонэт? Лудмо пёрт кулакым сэнга, укэ?

Микалэ шойа корэмжым удыральят:—Кэрнак, сэга шол,-мнэ.
Тыгэ у шот дэн модаш тўналмэкэ, Чимош Микалым орадэц ко-
даш тўнгалэ. Микалэ Чимошын дэсаткыжым туз дэн лэвэдаш тулан
эркым ыш пу.

— Мом ыштылат? Мо, прэдсэдачыл лудмо пөртым лэвэдэшмо?

— Тый шонымэт дэн кузэ: лэвэдэш, укэ? Лэвэдэш гын, потлок
гыч пөртышкө йўр вўд ок його ыльэ.

Пытартышлан Микалын кидыштэ эртак шолдыра карт илак
кодыч, Чимошын—эртак шэстьорко дэн сэморко-влак.

— Ну, тый ындэ орадэш кодат,—куаналын Микалэ манэшат, ко-
зырный туз дэн кок вэс тыгыдырак картым Чимошлан пэтыраш туа.
Чимош тыгыдырак кок картшым пэтырыш. Вара изишак шоналтышат,
туз ўмбак кок шэстьоркым, кок сэморкым пыштышат, куаналын ыч-
кыральэ:

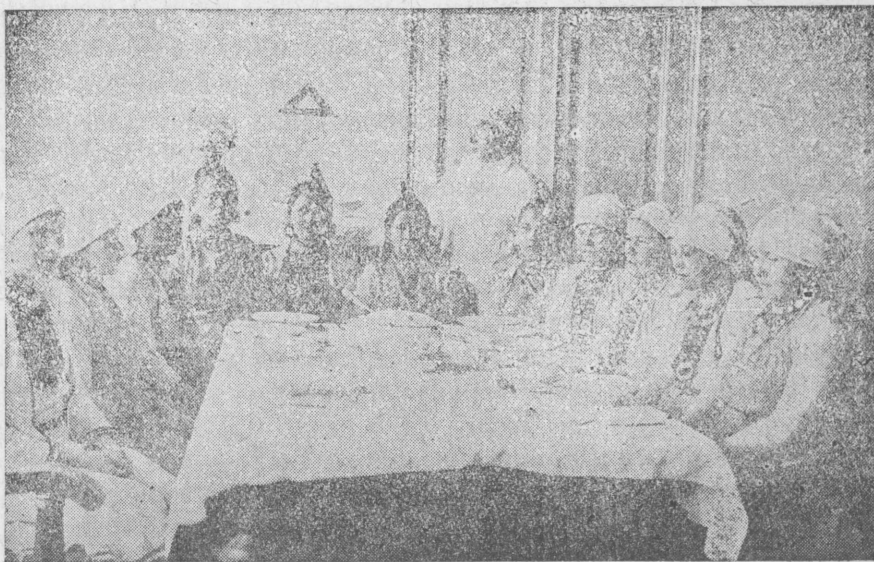
— Пэтыршым, пэтыршым!

— Кузэ пэтыршыч? Вуйэт йыр шоналтэ! Мо, тыглай йэнг пэд-
сэдачылым сэга мо? Тыгай шотым кушто ужынат?

— Укэ, прэдсэдачылым тыглай йэнг шкэтак ок сэнгэ,—манэш Чи-
мош,—прэдсэдачылэтын ўмбакшэ нылытым ик-канаштэ пыштышымыс:
тидэ чумыр йал погынымаш лийэш. Прэдсэдачыл пашам томам, дан
ышта гын, чумыр йал погынымаш тудым пўтырал шындэн кэртэц.

Микалэ шойа корэмжым удыральят, тидланат кōныш.

— Ну, йōра, тыйын вий, тый сэгышыч. Пуэдэ, угыч тўнгална..

Кочкыш шолтымо пашалан тунэмыт

Гэр. Алкан.

ПЫЧКЭМЫШ ВЭРЧ

(Т. М. Мартыновын рушла возыма гыч кэлыштармэ)

Ик кыдэжан ончыктымаш.

МОДШО-ВЛАК:

Кыргори Игнати	— 40	ийаш	— Олаштэ дэсатниклан шога.
Пёкла (ватыжэ)	. —	„	Пэш пычкэмыш ўдрамаш.
Овдачи	 12	„	Ўдырышт.
Иван	 35	„	Чойа торговой.
Пётр	. . . . . —	„	Игнатин йолдашыжэ.
Настачи	. . . . . —	„	Пычкэмыш, пошкудо ватэ.
Учычыл ўдыр	. —	„	
Чапук	. . . . . —	„	Кнагачэ ырвэзэ.
Письма коштыетышо			

МОДМО-ВЭР.

Пычкэмыш йалысэ лавран пёрт. Ўстэмбалнэ киндэ катыш-влак кийат. Олымбалнэ кўмыж, кёршөк шалан шинчат. Лукышто лакан шинча, шўргө шовыч олмэш шўкшў тувыр кэча. Пёкла олымбалнэ кынчылам шўдырэн шынча. Шэм тувыран; сангажэ шўргыжө шўчангын. Овдачи кўвар ўмбалнэ курчак кува, дэн модэш.

Пёкла: Ийа кашак, адак ала мом шонэн луктын улыт... Чыла тунэмшыжымат корэмыш кышкэн пытарэм ыльэ.

Овдачи: Адак поктаат мо?

Пёкла: Йалым пудыратэн коштыт! Садэ толшо косомолэт,—чылан тунэмаш кўлэш,—манэш. Талнэтат тунэмдэ кодман огыл,—манэш

Овдачи: Вара, мом ойлышыч?—

Пёкла: Мом ойлэм? Сайракын шўргышкыжө шўвалын лэктын кайшым. Нунын туныктымышт дэн пэш пурымак вучаш ок лий. Йумылан тау, тунэмдэат йынг дэч томам ыжна илэ.

Овдачи: Авый, мыйым тунэмаш колто.

Пёкла: Колтэм!.. Вучо. Тэвэ укват дэн вуйэт воктэч энгдэм гын, ўмырэшэт от мондо. Альэ мом шона. Йолко. Тунэмын космосошыш пурнэжэ.

Овдачи: (Шортэш). Моло ўдыр тунэмзыт; мый ышкэдак тунэмдэ кодам гын, воштылаш тўнгалыт.

Пёкла: Ушдымо, шүдыраш тунэм (письма коштыктышо йын пура).
Йын: Сай кутыралтэн? Игнати ватэ тый улат мо?
Пёкла: Мый... Молан вара?
Йын: Тыланэт письма уло... Тэвэ... (пуа). Чэвэрын (кайа).
Пёкла: Чэвэрын! (Шисьмам онча) Письмажэ Игнати дэч ала мо.
Письмажэ ок-күл, оксам колта гын, йёра ыльэ.
Овдачи: Авый, письмажым лудшаш ыльэ; ачий мом воза гын.
Пёкла: Шуэш альэ... Тэвэ Чапукым ўжыктэм. Лудын пуа.
Овдачи: Тунэмшэ лийна ыльэ гын, ышкак лудына ыльэ. Кызыт йын шинчам ончэн кошт. Пэлыжым шойыштын лудын пуа.
Пёкла: Кэчэ йыда письмамак огына нал. Тунэмашыжэ молан күлэш? Поро йын лудын пуышо лэктэш.
Овдачи: Авый! Модаш кайэм мо?
Пёкла: Кайэ. Шуко ит кошт. Чапукым ужат гын, каласэ, тожю.
Овдачи: (Чийа). Йёра, каласэм (кайа).
Пёкла: (Шисьмам кучылтэш). Ала кузэ лудыт? Тыштэ ала мгай жагыр-кугыр, шугыш корно, нимат ынглаш ок лий.
Чапук: (Окнаштэ). Кокай! Молан кычкыршыч, мо?
Пёкла: Пуро, эргым, пуро, письмам луд. (Чапуг пура).
Чапук: Кутырмашэт могайэ?
Пёкла: Йёра. Йыгынат ала мом возэн. (Шисьмам пуа) Луд!
Чапук: (Шисьмам налэш, пэш тўтлын онча). Письма пэш сай, огай ала мо. Йарак лудмэм ок шу.
Пёкла: Кай ала мом ойлыштат!
Чапук: Тўлэт гын, лудам.
Пёкла: Вара мом йодат?
Чапук: Вич муно, альэ кумло вичур*) оксам пу.
Пёкла: Ындэ шотэт пытыш ала мо? Шэргэ лийэшыс (шона) Ик муным пуэм.
Чапук: (Шисьмам ўстэмбае кудалта). Шэргэ гын, ышкэ луд.
Пёкла: Пэш ынэт луд гын, Кузимат ўжын толам, тудо лудын пуа.
Чапук: Лудын пуа! Иккэчысэ сэмын ондалэн лудын пуа. Шорж-йол годым, Кожла Сола олмэш Сотнурыш каймэтым мондэн отул мо? Мый талнэт чынжымак лудын пуэм.
Пёкла: Вич мунымак ом пу!
Чапук: От пу гын ок күл (сырэн лэктын кайа).
Пёкла: Кайжэ вэлэ, ойгыраш ом тўнал. Ўмырэшэм луддэ кийа гынат, вич муным ом пу. (Шисьмам онча). Кэрнак, ала күлэшымак возэн. Мўнгыш толэш да, имньым шўдэн гын вэлэ. Ала чэрланэат колэн... Кузэ палэт? Писмам лудащак күлэш ыльэ, поп дэкэ ўйм нынгайэн лудыктэм. (Муно торговой Иван пура).
Иван: Сай илэт—кутырэт, оза ватэ?
Пёкла: Кызытэш йёра. Вара мом каласынэт?

*) Кумло вич ур—10 коп.

Иван: Ұйм, муным погэм. Ужалышашэт уло мо?

Пёкла: Уло, исак погэнам. Вара муныжлан мыньарым пунэт?

Иван: Ышкэжэ мыньарым йоднэт?

Пёкла: Тэстэжылан шүдөнылдырым *) йодшаш.

Иван: Тыйын, ужамат, ушэт кайыш ала мо? Мунылан тыгай акшэ укэ.

Пёкла: Вара ышкэжэ мыньарым пунэт?

Иван: Тэстэжылан шымлурым **).

Пёкла: Ындэ тошто саман огыл, тэний чыла шэргэштын.

Иван: Шулдын, ом пу. Мыньар мунэт уло?

Пёкла: 180 муно лийэш.

Иван: (Шёклам вүчэа). Тэвэ, кокай! Тэстэжылан шүдыраш тэнгэм пуэм.

Пёкла: Мыйын муныжо ойрымо, эртак сайжым оптэнам. Налат гын, нал: тэстэжылан шүдөвичур да луатшымурым ***) от пу гын, ышкак кочкына.

Иван: Кидэтым пу (кидшым куча). Пытартыш мутэм: шымлурат: колныл ур ****) йёра мо?

Пёкла: Укэ, укэ! Ом пу.

Иван: От пу гын, ышкэ коч. (Кайа).

Пёкла: (Почэш кычкыра). Шүдо вичур да лур!

Иван: (Омса шэпгач). Шым лурат колныл ур.)

Пёкла: Шүдо вичур!

Иван: Ик кумырымат ом пу.

Пёкла: (Овнаш кычкыра). Тол, тол, пуэм! (Ышкэ йүдыкшө дэнэ) Сүмсыр айдэмэ ик кумырымат ок күзыктө.

Иван: (Пура). Кэлшэт мо?

Пёкла: Тыгай сүмсырым ужын ом ул ыльэ. Нал, ышкэ ойлымо акэтлан. Мунэмжэ түнө, тувырашыштэ, кайэн налын толам. Тый ту мартэ письмам лудын ончо. Мом возэн, вара ойлэт (письмам пуа).

Иван: Тидыжым кэртына! (Налэш, Пёкла кайа. Лудэш). Э-э, марижэ олаштэ „дэсатниклан“ шога улмаш. Мөнгыш толам, пырля ик унам кондэм, имным колто, манэш. Мимашэш чыла йамдылэ, пөрт көргым эрыктэ, манэш. (Цисьмам үстэмбак пышта, сангажым пэра). Тыштат ондалэн мошташ лийэш. Муным шулдын налаш лийэч. Шойыштам, садак икана Макси дэнэ ала мо пэш огыт кэлшэ. (Пёкла пура, корзынка тичак муно).

Пёкла: Лудыч мо?

Иван: Лудым.

Пёкла: Мом воза?.

*) Шүдөнылдыр—40 коп.

**) Шымлур—20 коп.

***) Шүдөвичур да луатшымур—35 коп.

****) Шымлурат колныл ур—27 коп.

Иван: (Письмам налэш). Колышт, лудам.

Пёкла: Луд, луд.

Иван: (Лудшыла койэш). Кутырмашэт могайэ, йоратымэ ўмраш йолдашэм, Пёкла? Чотак тыйым шупшалам. Йоратэнак энталамсай саламым колтэм.

Пёкла: Ужат, кузэ нэчкэштара?

Иван: (Лудэш). Адак ўдырэм шупшалам. Чыла пошкудылан, рэм-лан кугу салам лийжэ. Адак увэртарэм, кызыт мый таза улам, гэат таза лийза. Тыштэ увэр пэш шуко уло: муно, ўй шулдэштэныт. уно 17 ырший вэлэ. Мунэт, ўэт уло гын, кызытак ужалэ. Адак Совэт вастэ вашкэ пыта манмым колынам. Садлан кёра, ужалаш тўнгалатын, Совэт оксам ит нал, тошто оксам „Кэрэнский“ манмым нал. Кызгэш чэвэрын. Луат индэш кана тўрвэтым шупшалам, колыжлан вэс эрэ.

Пёкла: Колыжлан кушко маньэ?

Иван: Вэс вэрэ.

Пёкла: Кушко вэс вэрэ?

Иван: Ом шинчэ, возэн огыл.

Пёкла: Тугэ гын, олаштэ муно шулдэштын?

Иван: Шулдэштын... Родэм, мунэт ок кўл. Каласымэ ак дэн ом нал.

Пёкла: Кузэ тугэ? Иккана кэлшэн улна да, кузэ от нал?

Иван: Кольыч, мариэт мом возэн?

Пёкла: Эй, ағыра, ағыра, молан ончыктышым, ом ончыкто ын, шымлур дэч ўлыкё ом пу ыльэ.

Иван: Йумыжо онталаш пуэн огыл.

Пёкла: Ме ындэ, мом ыштэм? (Шона).

Иван: Тэвэ, аважэ, мый тыйым чаманэм, пэш сай улат, вильэ-когырым*) пуэм, сита.

Пёкла: Шулдо лийэш.

Иван: Тошто кугыжа годым вильэкогыр дэч утыжым пуэн огыт ул.

Пёкла: Ожнысым кызыт огына ольо, кызыт комунист власть.

Иван: Ындэ коммунист пытартыш кэчым илат. Кольыч вэт, кыгызат мом воза? Совэт власть вашкэ пыта, манэш.

Пёкла: Вара Совэт власть оксамат огыт нал мо?

Иван: Москошто кызытак, налмым чарнэн улыт.

Пёкла: Муныжлан могай оксам пунэт?

Иван: Кугыжан оксам тўлэм.

Пёкла: Вильэкогырат сита... Нал, тошто оксам пу.

Иван: (Ўрдышкё). Нэмнан ўмырлан окмак сита. (Пёклалав). Шыг-так тыгак кўлэш ыльэ... Шотлэна ындэ: мыньарым кўрат мый дээм.

Пёкла: Шотло, ит ондалэ.

Иван: Ит шорт; мэ тугайэ йын огына ул. Мыньар мунэт уло?

Пёкла: 180.

Иван: Тыгэ 180... мунылан 2 т. 20 кумыр... На шэкшэ, тошто

*) Вильэ когыр - 15 коп.

5 тэнгэм пуэм. Мөнгөш 2 т. 80 ыршийм тошто оксамак пу.

Пёкла: Мыйын тошто оксам укэ-с. Ала ўжымат налат? Вара мөнгөш пуаш ок вэрэшт.

Иван: Мом йодат ўэтшылан?

Пёкла: Ик мэтыржэ тэнгэ.

Иван: Кузэ тугэ мэтырлан?

Пёкла: Копэративыштат тугак ужалат.

Иван: Копэративыштэ мэтр дэнэ огыл, киллограм дэнэ висат.

Пёкла: Тэмдан дэнэ тугэ дыр, тыштэ мэтр дэнэ висат.

Иван: А... Ынглэм... Шэшкэ, мэтр дэнэ огыл—литр дэнэ.

Пёкла: Кэ, шинча нуным? Литэр, митэр,—тунэмдымылан крэнгат лийн гын, йёрыш. Крэнгажэ тэнгэ, нал.

Иван: Ушэт укэ, шэшкэ. Маризтат ўй пэш шулдо манын возэн.

Пёкла: Йара пуашак ок лийыс.

Иван: Йаражэ ом йод; крэнгажлан 30 кумырым пуэм. Тошто окса дэнэ вэт.

Пёкла: Шүдө вичур да луатшымурым пу.

Иван: Чылтак чанга улат улмаш. На укэ гын талнэт көра 35 кумырым пуаш... Мий кондо.

Пёкла: Кондэм (кайа).

Иван: Тыгай пычкэмыш ўдрамаш ончыкыжат лийэш гын, илаш лийэш. Онталэн гына мошто. Индэш ий нумал коштым, нигуш чыкаш ёрынам ыльэ. Йёрыш, аңырам муым.

Пёкла: (Пура). Тэвэ ўй, шым крэнгат пэлэ, от инанэ гын, висэна

Иван: Йёра, йёра инанэм: 7 крэнгат пэлылан 35 кумыр дэнэ 2 тэнгэат 40 кумырым пуаш возэш.

Пёкла: Исак чытэ, ик мут ойлышашэм уло. (Чакырак мифа).

Иван: колыштам, ойло!

Пёкла. (Шыматэн). Родэм мыйын кум шүдо тэнгэ Совэт окса уло.—Изин-изин погэн йамдылэнам. Ала тошто окса дэн вашталтэт?!

Иван: Молан ом вашталтэ? Мыйжэ чыкаш вэрым муам. Орадэ лэктэш. Совэт окса коштым чарнышашым альэ чыла йынжак ок шинчэ.

Пёкла: Торгайшэ улат, куajak гынат чыкэт.

Иван: Вара кум шүдылан мыньарым налнэт?

Пёкла: Тэнгэлан тэнгэ.

Иван: 50 тэнгэм налат гын нал, укэ гын садак шуэт.

Пёкла: Ала йашарэт?

Иван: Ик кумырымат ом йэшарэ.

Пёкла: Айда налат гын нал, исакат от йэшарэ ужат. (Совэт оксам пуа).

Иван: Йёра, йёра шэшкым пагалэм. Ик тэнгэм йэшарэм, (тошто оксам пуа)... Ит мокто, ит вурсо, сай илэ... Чэвэрын. (Корзинкам налын кайа).

Пёкла: Чэвэрын (оксам онча). Могай чаплэ, шолковой гай. Тэш сай ондалэн кэртым; 7 крэнгат пэлэ, манын, 7 крэнгам вэлэ пузам, адак ныл муным ситарыдэ пуэнам. Мэ тунэмдымэ улна гынат, ний дэнак ыштымэ огына ул. (Г'усныш пышта). Йумылан тау. Ышнам ондалаш огына пу.

Настачи: (Пура, лубыш ырэсла, конгла йымалныжэ пидыш, күсэныгыжэ кагаз дэнэ пэтырмэ атэ вуй койэш). Сай илэт, Пёкла?

Пёкла: Йёра изиракын, тол тэмбақырак шич. Молан отат тол кизытырак? Куш мизнат?

Настачи: Йал-совэтыш мийшым, эртэн кайшыла пурэн лэташ шонышым. Лүмын кошташыжэ ом йарсэ.

Пёкла: Могай сомыл дэнэ коштыч вара?

Настачи: От шинчэ мо, сутыш мизнам огыл, ужат?

Пёкла: Кай ала мом ольыштат? Мо шот дэнэ?

Настачи: Шүбалашат ок шого, туныктышо ўдырыным ўп пуэм-жым кўрынам.

Пёкла: Молан?!

Настачи: Тунэмаш кошт, манэш, пижын вэлэ. Чылт шэрым тээн Шыдэм толмо тураш толынат йычыла. Мый тидэ жапыштэ, лашка нөнчыкым нёштылам ыльат, йытыр тойа дэн вуйжо воктэч шолнат колтышым. Ымбачшэ ўп пунэмжым кўрынам. Тудо кычкыраш тўнгльэ. Кычкырмыжэ годым космосол Кыргори пурыш. Тудо ужат, нэмам чарыш. Мыйымат, учичылымат йал совэтыш нынгайыш. Актымвозышт, сутышкат колтышт. Гачэ сут лий.

Пёкла: Ой, йумо, вара мом ыштышт?

Настачи: Учичылжэ кудалтыш. Пычкэмыщ вэрчынжэ ыгэн, маньэ. Тугак возышт. Ик ий коклаштэ адак кыра гын, вара пўтра-лаш лийэш. Кызытэш тунэмаш кўлэш, маньыч.

Пёкла: Самэн нэргэн ышт ойло?

Настачи: Укэ. Молан?

Пёкла: Кугызам письмам колтэн. Олаштэ тошто саман шэш, маныт; кугыжа толэш, манын возэн. Совэт оксам огыт нал, маыт. Мунэт, ўэт шулдэштын, чыла ужалэн пытарэн, тошто оксам нааш шўдэн.

Настачи: Ой, йумыжат, мо лийэш гын ындэ?

Пёкла: Мо лийэш, нимат ок лий. Кугыжа лийэш гын, тунэмаш ок колто ыльэ.

Настачи: Мыландым шупшын налытыс.

Пёкла: Ит ойгыро, ит луд: огыт нал.

Настачи: Йал-совэтыштэ нимат огыт шинчэ. Копэротивыштат нимат огыт ойло. Литэр ситсым налым, мэтэр ўм, Совэт окса днак тўлышым.

Пёкла: Нуно альэ огыт шинчэ.

Настачи: Лўдам вэлэ, байарин адак кыраш тўнгалэшыс.

Пёкла: Кырат гынат, нинэ ийа кашак огыт лий, байарин кыра. Тый колышт, нэмнан совэтыштэ кө шинча,—пошкудо мариак шинча. Туныкташ төчат, налогом кўрыт.

Настачи: Ожнат садак кўрын улыт.

Пёкла: Чылт садак огыл ала мо. Ожно көлан тўлэн улына? Кугы-жалан, байаринлан. Нунылан тўлашат йазык огыл. Кызыт чара мўш-кўр —шамычлан тўлө.

Настачи: Мый шонымаштэм, налогом ышкаланышт огыт нал.

Пёкла: Куш чыкэн пытарат, шонэт?

Настачи: Куш чыкат, Совэт йалыштэ эмлымэ вэрым, школым ыштэн улыг. Нуно шулдак огыт ул.

Пёкла: Молан кўлэш нунын эмлымэ вэрышт? Нунын дэч поснат илаш лийэш. Мушэдшэ дэк кайэт—төрланэт.

Настачи: Шинчэт, мужэдшэт Шэргаш Марпатым мом ыштыльэ? Марпа азам ышташ тўнгалынат, мужэтшым кондышт. Азажым вэс вэрэ колдэнат, луктын кэртын огыт ул. Аважат колэн.

Пёкла: Йумо тыгэ пўрэн улмаш.

Настачи: Акушэркым кондат ыльэ гын, нимат огэш лий ыльэ.

Пёкла: У-у-й, мый нуным нимайат ом йөратэ.

Авдачи (Пура). Авый-авый! Ушкална ала мо лийын.

Пёкла: Мо лийын?

Авдачи: Поктышым да, огэш кыньэл. Мўшкуржө тўмыр гай лийын.

Пёкла: Микал кугыза дэк курыж, тамакэш шўбалыктэн тол.

Авдачи; Йөра (кайа).

Пёкла: Тый шинчэ, ушкал дэк лэктын пурэм (кайа; омсаштэ учичыл ўдырым ваш лийэш).

Уч. ўдыр: Могай илмашэт, Пёкла кокай?

Пёкла: (Окым). Йөра... Молан толынат?

Уч. ўдыр: Тый дэнэт мутланышаш уло.

Пёкла: (Сырэн). Чытэ альэ, ом йарсэ. Ушкал ала мо лийын.

Вучалтэ, пурэм вэлэ. (Кайа).

Уч. ўдыр: Настачиат улмаш. Кутырмашэт могайэ?

Настачи: Йөра.

Уч. ўдыр: Мо лийын, ушкалжэ?

Настачи: Ала мо лийын, огэш кыньэл, мўшкыржө тўмыр гайэ лийын, манэш.

Уч. ўдыр: Вольык доктыр дэк кайэм ыльэ.

Настачи: Шўвэдышэ Микалэ дэк колтыш, тамакэш шўбал кон-даш шўдыш.

Уч. ўдыр: Вольыкым арам локтылыт. (Пёкла пура).

Пёкла: Шўмэшыжэ логалын, кугун йўн ала мо.

Уч. ўдыр. Кокай, вольык доктыр дэк ўдырэтым колто.

Пёкла: Тэмдан доктырлан шўбылэмат чаманэм. Микал кугыза шўдө пачаш утларак шинча. Айдэмэ, вольык чэрымат төрлата... Мом ойлынэт ыльэ, ойло.

Уч. ۇдыр: Мый адак ۇдыр тым  жаш тольым.

П ккла: Ё-ы-ы, чылт ш рым т мышта. Мый д н м мом мунат? Ёлкат ом мий, ۇдыр мат ом колто. Т ндан школда ок к л. Н мнам туык-тышаш ук , аль  уштымак огына ул.

Уч. ۇдыр: Молан вурс далат? Осалымак ом ойло.

П ккла: От ойло... Мом кычал толынат? Л к тыж ч. Мо уло.

Овдачи: (Пура, аважлан атым пуа). Микал кугызай йумылан куа-лаш ш дыш, йумын аважлан сортам чукташ ш дыш. Тидыжым й кташ ман .

П ккла: Кай н й кт н онч м (кайа).

Настачи: Ч в рын кодса.

Уч. ۇдыр: Ч в рын (Овдачи д к) Тый молан от кошт?

Овдачи: Авый ок колто.

Уч. ۇдыр: Тун мм тш  шу шак мо?

Овдачи: Шу ш гынат, мом ышт т.

Уч. ۇдыр: Тун машыж  тый кошт, аватым ит колышт.

Овдачи: Авый шиж ш гын, кыра... (П ккла пура).

П ккла: Мом адак изим тарат н коштат?

Овдачи: Тун маш  ж ш.

Уч. ۇдыр:  дыр тым локтылат, тун маш колто. Т ний саманыг  тун мдымылан илаш й с .

П ккла: Мый т в  туныкт м. Йомакым ит йомакл . Сов т властца пыт н. От инан  гын, письмам луд. Игнати колд н. (Уч. ۇдырлан пь-мам пуа)—Мый ушкалым ончалын пур м.

Уч. ۇдыр: (Письмам онча). Толам ман ш. Имн ым колташ ш дн. П ртым эрыкт н шого, манын... П ш онгай ват , ш чан тулвуй йи кошт ш. П ртш  лавыран, чыла шала. Куз  илымыж  шу ш тый лавыранышт ! Т в  пычк мыш мом ыштыл ш.  дырж  н рг н ачж д н  мутланышаш. Тудо ынлышырак (П ккла пура).

П ккла: Ёнд  ола ушкаллан, сайрак лий ш ала мо. Шинчажм кумыш. (Уч. ۇдырлан). Письматым лудыч мо?

Уч. ۇдыр: Лудым.

П ккла: Олашт  мо лийын, палышыч?

Уч. ۇдыр: Утыжым, нимат лийын огыл. М нгыш толам, налш мий манын воз н, имн ым ш д н.

П ккла: Кушко, могай имн ым?

Уч. ۇдыр: Тудо тач  Кожла солаш тол ш.

П ккла: Куж ч пал т?

Уч. ۇдыр: Письмашт  воз н. Тый от шинч  мо?

П ккла: (Орын). Тушто тыг  возымо огыл,—тушто муно,  й, кугыа н рг н возымо. (Игнати д н П тр пурат).

Коктынат: Кутыр да? (Кидым кучат, Игнати  дыржым шушала, ватыж  Игнатим шушаланж , мариж  ш кал ш).

Игнати: Кай эртак ш ч, лавыра улат, исак ышк ндым ар-кучаш ок лий мо.

Пёкла: (Иралтын). Тэвэ ончо, мый йөрәтэн шупшалнэм, тудо шўкалэш вэлэ. Олаштэ вэсым мунат, ужат?

Игнати: Шоналтэн ончыза, тыгай лавыраным кө шупшалэш? (Уч. ўдырлац). Тэ ўдрамашым ты мартэ молан туныктэн шуктэн огыда ул?

Уч. ўдыр: Пэш туныкташ төчэна, нимаيات ок лий. Кызытат ўдырэтým школыш нынгайаш толнам, ватэтым ликпунктыш ўжам. Ватэт эрэ түпуй мулана.

Игнати: (Овдачилап). Ўдырэм, от тунэм мо?

Овдачи: Укэ.

Игнати: Молан?

Овдачи: Авый ок колто.

Игнати: Аважэ, тый ышкэ пычкэмыш улат да, ўдырэмат пычкэмышэш кодынэт ужат? (Овдачилап). Эрлак школыш кай.

Пёкла: Ида йыгыштарэ, эрэ школ да, школ, пылшэм тэмын пытэн, пижыныт вэлэ.

Пётр: Тунэмаш күлэш, тунэмме волгыдо, тунэмдымэ пычкэмыш.

Игнати: Молан налаш мийэн от ул? 12 мэнгым шыжэ лавраштэ йолын толна.

Пёкла: Тый толшашэтым шинчэн ом ул.

Игнати: Письмам налынат?

Пёкла: Налынам, тый тушто нимат возэн от ул.

Игнати: Кузэ возэн ом ул?

Пёкла: Тугак, вэзэн от ул. Муно, ўй нэргэн возэнат, адак кугыжаа толэш, Совэт власть пыта, Совэт окса йомэш, манынат. Оксат уло гын, тошто окса дэнэ вашталтэ, манынат, ўйэт, мунэт ужалэ, тыштэ шулдэштын, манын, возэнат.

Игнати: Кужэч тыгай йомакым колынат?

Пёкла: Тыйын письма гычэт.

Игнати: Нимат ом ыглэ, муным, ўйм, совэт властыым ойлыштэш. Ужамат, лавраштэ илэн ушэт пудранэн-аман?

Пётр: Тыгак, вуйыштыжо тұрыс огыл ала мо?

Пёкла: Кө тылат тугэ возаш шўдыш?

Игнати: Мом?

Пёкла: Мом возымэтым ышкат шинчэт. Луд укэ гын. (Писмам пуа).

Игнати: Колышт, лудам! (Лудэш). Йөрәтымэ ватэм, ўдырэм! Кузэрак илэда? Мом ыштылда? Йолташ дэнэ коктын вэс олаш кайна. Кайшыла мөнгышкат пурэн лэкташ шонэм; 16-со дэкабрлан имным колто. Пёрт көргынат, ышкэндымат йытырайэ. Кочкаш сайракым йамдылэ. Тыйым йөрәтышэ Игнати.

Пёкла: Малнэм тыгэ ышт луд.

Игнати: Кө лудо.

Пёкла: Муно погышо.

Игнати: Кө тугай?

Пёкла: Ала могай эртэн кайшэ, пурыш да, ужалшым. Тудак лудын пуыш.

Игнати: Тый чыным ойлэт, альэ шойыштат?

Пёкла: Товат. йумончылно ом шойышт.

Пётр: Кэртын, чийалтэн моштэн.

Пёкла: Писма пытаршышлан 19 гана түрвэтым; 20-жлан вэсэлим шупшалам, манын возэнат (чыланат воштылыт).

Игнати: Вара мош ужалэнат?

Пёкла: Эн пөрвой тэстэжым 27 ыршийлан кэлшышна, вара пьмам лудо да, 17 ыршийыш волышым, үйжым 35 ырший дэнэ уалышым. Чылажланат тошто оксам налынам, 300 тэнэмат тошто ога дэнэ вашталдэнэм.

Игнати: Ындэ агыратшэ рашак койэш чылтак пүнчо кашка ул. Тыйым торговайэт йөршөш ондалэн.

Пётр: Кэртын улмаш.

Пёкла: Мом ойлыштыда? Тидэ власть садак пыта.

Игнати: Исак шып лийам ыльэ.

Пётр: Укэ, йонгыш лийат, — Совэт власть күртнө гай пэнгыдэ.

Игнати: Тудлан ит ойло, садак ок ыглэ.

Пёкла: (Шортшаш гай). Ондалэнак мо вара?

Уч. үдыр: Ондалэн үлдэ мо.

Пёкла: Куш чыкэм ындэ тошто оксажым? Ушкалат ала мо лийн, оксажат йомын (шортэш).

Игнати: Доктыр дэк мийэн толам ыльэ!

Пёкла: Шүвэдышэ Микалэ дэк Овдаци мийэн толын, таманшэ шүвалыктэн. (Овдачилан) Мий, үдырэм ончал тол!

Овдаци: Кайэм.

Игнати: Арамак пуштат.

Пётр: Шүвэдышэ пэш пурымак огэш ыштыл.

Овдаци: (Куржын пура, шортэш). Ола ушкална колыш.

Пёкла: (Лэктэш, шортымо йүк шокта). Ында пытышна.

Игнати: Ужда ындэ? Тунэмдымэ дэн илаш йөсө. Мый пүжлтнойэн оксам погэн колтэм,—тудо күлэш огыллан оксам шалата. Мискылат, ондалат гынат, тудо нимат ок ыглэ. Йочажымат ончэн ок мошто. Пычкэмыш вэрч ушкалым пушто. Умбалжым ончалат—лаыран, шучко, шүчангын пытэн. Пёрт көргым ончалат—йырым-йыр лавыра. Пёрт тич таракан, йошкаргын вэлэ койыт. Умдыла, ти—йүдэт-кэчэт ок орльо. Укэ, укэ тыгайыштэ илэн ом кэрт!! Умыр муко лавраштэ илаш ок лий (Овдачилан). Айда, үдырэм, кайна! Ават ончэнок мошто, олаш нынгайэм. Тушто талнэт корно почылтэш. Кайна ю, Пётр? Тыштэ мыланна шогышаш укэ. (Овдаци, Пётр, Игнати—кайат)

Пёкла: Игнати! Игнати! Удырэм!.. Овдаци!.. Куш кайэда? Моан мыйжым кудалтэда!... (Шүргыжым кучэн шорташ тунгалэш).

Игнати: (Омсашта) Кунам айдэмэ сэмын, илаш тунгалат, туам мый дэнэм пырля лийат. Тидэ чыла пычкэмыш вэрчэт.

Пёкла: (Уч. үдырым шупшэш). Ышкэдак мом ыштэм ындэ, куш пурм?

Уч. үдыр: Ит ойгыро, чыла төрлана... Тунэмат, айдэмэ лийат.

(Ш О В Ы Ч).

Уш пурыш.

(Үпб йылмә дән возымо ойлыманш).

Кәнгәж жап. Тачә кугарыа кәчат, Изәнгәр йал мари́й-влак, чыланат суртышто улыгыч койыт. Канымә кәчә, маньк, үдырамаш-влак сай кочышым ыштылыт; иктышт вәсыштым унаш ўжын. Тугак Опанас ватат изи әргыжым вүдән аваж дәчынла унала мийән толәш.

— Куш мийышта тыгә?—вүдлән кайшә үдыр Качәрна йодо.

— Ковай дәкә мийышна, ман—Опанас ватә Марйа изи әргыжлан шүдә. Әргат аваж мурым колыштшыла:—Ковай дәкә мийышна,—маньә.

— Качәрна, шинчәт, молан тачә үдырамашым совәтыш ўжыктат—Марйа йодо.

— Кәнгәж паша пагыт годым „ырвәзә сатым“ почаш ойлат. Паша годым изи ырвәзә калык ала мо кал лийәш маньт.

— Сәралтшә-влак уло?

— Аман сәралтыт. Йәнгамат изи әргыжым пуаш лийын. Тә ода сәралт мо?—Качәрна йодо.

— Олий-ла.. Мәмнан артык игышувына укә.. Ышеат ончән кәртина,—маньн Марйа моктанал ойлышат, тәркыжә ошкыльо.

Качәрнат нымо пәлштыдә вүд корнышкыжә ошкыльо. Марйа тәркыжә мийән пурыш.

— Авай, мо шуко илышда?..—Тарйа йодо.

— Коват пбрәмәчим ышта ильат, пукшән колташ тбчыш. Тылатат колтән ильә.. Солакышто нал, коч.

Ик жап, нымо йүк-йән ыш шокто. Самовар йүк гына чождән шинча. Кәчә кас вәлыш кайән.. Опанас әрок пазарыш кайән ильат, суртыштыжә йәшыжә шагысәк вуча. Шүкок ыш лий. Опанас „дүр“ шоктыктән толынат шуәш. Опанас толмым ўжычат, кызу налаш ләгыч. Пбртыштә изи Васлий гына кодын... Толашымьк дәнә жожап тагынамат сүмырән колтән.

— Ой, вуйәтлан толшаш.. чыгап игышвә!.. Колән кәртдымә!.. Марйа уло кәртмыжым йуарлаш тўгальә.

— Мом туләда?—Опанас йодо.

— Чыган игышвә.. Колән кәртдымә.. Ложаш тагынам сүмырән огыл мо. Васлий нымом ок пәләштә, тўрвыжым шуйкалән шога.

— Ават вурса мо, Васлий?.. Тол ышкә дәкәм, крәндырым пуәм...—Опанас әргыжым шкә дәкыжә кыскыра. Васлий нымом ок пәләштә, ачаж ончык мийат, кидәшыжә кырәндырым куча.

— Тарйан аважа тачэ ўдырэмш-влакым советыш үжыкытат маньэ. Тй вара советыш мийышыч? — Опанас йодо.

— Мый советыш мом маньн кайэм. Мыйын артык игшывэм укэ, йг-влак ганьэ ыrvэзэ сатыш пуэн кошташ. Айда, кб игшывыжым ончэн ок кэг, тудо советыш кошшо.

— Тугэ ойлымо дэнэ огыл.. Паша годым изи ыrvэзым ончаш йбсб н. Паша годым кб тудым онча.

— Олий-олий, йумэм саклыжэ. Мыйын ковам-кочамжат сатыш пуцэ игушывыштым куштэныт. Мыйаг ончэн кэрташ...

— Айда тинь мутэтак лийжэ... Паша годым тыдэ-тудо лийэш гын, мим ит бпкблб. Васлий изэ йэн, ала моат лийын кэртэш...

* * *

Изэнэр йал марий-влак олык пашам ыштат. Опанасат йэн лэч варш кодаш он шоно; паша жапшэ дэнэ пытыжэ, маньн, эр йўдымак кайш тырша.

— Изына-влак малат, айда малышт...—маньват, Марйа кискымэ орвш лосток күзэн шинчэ. Опанасын сурт гыч лэктын каймыжлан шуко жап лийш. Кўтат шангак кайэн. Кэчэ утыр кўш кўза эр лупсэдым кошта. Опанасын зэ Васлийжэ киньэлын.

— Агай... Агай... киньэл... Ньаньам пу... маньн малэн кийышэ акажм тўкэлэ. Тарйа киньэл шинчат:

— Мо кўлэш?.. маньн кискырал колтыш.

— Ньаньам?..—эргэ адак йодо.

— Коч!.. Устэл ўмбалнак...

Изэ Васлий ыш кбнб. Магырэн-магырэн поро кочышым йодэш. Изш лийэ Васлий ончыгэ „тамлэ“ кочыш толынат шинчэ. Куго курикам кидэшкэ кучышат, лавра кидшэ дэнак кызу кочкаш тўгальэ.

Бндэ кэчывалат лышэмын; паша ышташ кайшэ-влак кэчывал йй йўшйат толаш тўгалыныт. Лач ты жапыштэ Опанасын изэ манга нэрап, гй шинчан, лавра шўрган Васлийжэ урэм могыр тбрзэш йолжым сакэн шинчт, кэртмыжым кискырла. Кэчывал мўшеыр тэмап толшо-влак эртышыштл— Васлий, пбп лийат...—маньн пэлэштэн кайат. Васлий йэн мутым ош колышт, эрэ йуарла гына. Шуко ыш лий, торэш урэм вэлым ик ўдырамш толгыч койо. Утыр лышэмэш. Тбрзэштэ шинчышэ Васлийэт аважым уят, кэртмыжым кискырлаш тўнальэ. Тбрзэ дэке кок-кум важык шудэ Марйа— Ой... ой-ой... кбн игыжэ?.. маньн кидшым шуйаш тўгалын ильэ, тбрзэгэ йуарлыштэ „йуп“ вэлэ урэм могыр мландышкэ шунгалт кайыш.

Кок-кум гана вэлэ шўлэлтэн кэртэ... Садэшак колшо ганьэ нымо шўн кэртдэ шарлэн войзо.

— Ой!.. мо лийыч?.. Колышыс...—Марйа колшо йэн ганьэ ошэм кайн, уло кэртмыжым магыраш тўгальэ.

Колшо сэмын кийышэ эргыжым йыр пбртын онча, сола кидшэ тугылн. Марйа адак уло кэртмыжым йўкын магыра. Чын, изэ лу лэгылан мо шуэ кўлэш, изыш гына йонгылыш лийэш гынат, садэшак тугылдас.

— Ай... ай ай... мом ыштэм?.. Молан ырвэзэ сатыш ышым пу?.. Тыгап огэш лий ильыс...—манын шкэ вуйжо дэнэ ойлэн шога.

Шукак ок лий, рушла тувырым чийэн, йошкар солыкым пидын ўдрамаш учичыл толын шу.

— Акай, мо лийын?—ўдырамаш учичыл йодо.

— Тўрзэ гыч шунгалтэ,—Марйа шортын пелештыш.

— Акай, кидшэ тугылденыс...

— Тугылдэн шол... Ала колыш, ала мо, улыжо кок-кум гана вэлэ шўлалтэн кертэ; садешак колшо сэмын нымом пелештэн ыш кэрт.

— Акай! Эргычын ушыжо гына кайэн, айда ушыжо пурмеш пўртыш пуртэнат, кидшым пидына.

Вашкэрак гына нумал пургыштат, ош пасма дэнэ тугылдышо кидшым пидынат шындышт.

— Айар... Икэчэ Опанас рвэзэ сатыш пуаш манын ойлышат. Мыйжэ тэскарыланэн шогышым шол... Тыгэ огэш лий ильэ. Кола гын, ындэ кўлэн йбра... маньат адак магыраш тўнгальэ.

— Молан вара ыжда пу? Тыгэ огэш лий ильэ вэт...

— Пичкэмшылык кертэ... Калык ганьэ тунэмшэ лийам ильэ гын, йэн мутымат ом колышт ильэ. Пойан Пайдур кува „тушеат пуэт мо“ маньат, тэк мутшым колышттым шол.

— Акай, марийэт кушто?..

— Олыкышто, вожын корно воктэнак сола.

— Мый олыкыш кайэм... Саман каласэн толам. Тыштэ порэмдэн ода кэрт, вольнитсап нангайза,—маньат лэктын куржо. Марйа пўрт кўргыштыжэ шкэтан тўрлым шонэн, магыраш тўчышыла шогылтэш.

Модап асқынышэ Марйа ўдыржэ эр годсэк ала кушто коштэш, вуйжым ужмаш укэ.

Шуко жап ыш лий, Опанас дўр-р... шоктынтэн толынат шу. Пўртыш пурэн кайа, изэ Васлийжэ тўсэн кэртдэ йўкын магыра. Тудын воктэн аважэ, шортын шинча.

— Тэвэ, тэскарэ... Йумым удылын шогышыч. Йумэт саклыш мо?..— Опанас куваж ўмбап ончалват йўкын, кискырал колтыш.

— Тўрзэ гыч шунгалтэ...—Марйа магырэн-магырэн кугызажлан пелештыш.

— Айда, магырэн шогымо ок кўл... Киндым мэшагыш пыштэ; кэчэ ок вучо, саманрак вольнитсап нангайман. Шукат ыш лий Опанас эргыжым вольнитсап налынат кайыш.

* * *

Кэчэ кас вэлыш кайэн. Марйа суртыштыжо ойгырэн-ойгырэн сурт сомьланам ыштылэш.

— Тарйа ўдырэм киньэл... Тол парэнгым чаратэ. Саман ачатат толын шуэш дыр... Кызырак шўрым кўйыгеташ кўлэш.

Тарйат аваж мутым колыштшыла киньэл шинчат, парэнгым кызу чараташ тўнгальэ.

— Авай, ачай ыш тэл мо?..

— Ижэ толэш...

Кэчэ шангак шинчэ. Йал марийэт-влак шангак паша гыч толын пы-
ныт. Йүд пичкэмшалтэ. Опанас альбат тол гыч ок кой. Подысо шүрэт шолн
пучэн пытыш. Ик жап лийэ, капка „кычыр-р“ шокта.

— Авай, ачий толэш... мий налаш лэк,—Тарйа пэлэштыш. Марйа
марийжым налаш лэктэ.

Шукок ыш лий, Опанас изэ Васлийжым нумал пурышат, тёр олымбэ
күчык пу сорым ганьэ намийён пыштыш.

— Авай, мо лийын?..—Тарйа йодо.

Марйа түсэн ок кэрт, уло кэртмыжым йүкын магыра.

— Колыш,—Опанас кугыя шүлэлтэн пэлэштыш.

— Вольнитсаш намийён вэлэ шуктышым. Садэшак „дый“ лий да кы-
шэмак колыш. Доктыр ончышат „кёргыжо тарванэн“, маньэ.

Урэм мogyр тёрзаш йол сакэн, тёрлым кыскырлышэт, тёр олымбэ
үмырэш умалаш кайшашым вуча.

Калык муро-влак.

(Шэрнур кантон гыч)

1.

Тачэ кэчэт пайрамэт,—
Куштэн мурэн коштына
Пайрам ука, мур ука,—
Вуйым сакэн коштына.

2.

Окнам почым, шанчаш возо,
Шанчаш огыл, писма улмаш.
Ола вэлым комисар тольо,
Комисар огыл, танэм улмаш.

3.

Кэчэ вола, тылызэ күза
Тылызэ кэчылан ок шудал
Мыйым кудалтэн вэсым кучэнат,
Вэсыжэ мыланэм ок шудал.

4.

Умыла вычырангэт лийдалам ыльэ
гын,
Йолда йырат пүтыралтам ыльэ.
Ола потода лийдалам ыльэ гын,
Кыдалда йырат пүтыралтам ыльэ.
Порсын шовычда лийдалам ыльэ гын,
Вуйда йырат пүтыралтам ыльэ.
Комсомолка лийдалам ыльэ гын,
Тэмдан тангат лийдалам ыльэ.

5.

Пүнчакэт кужу, тувырет күчык,
Мыйэ титак мо вара?
Тангэт йүкшэн, вэсэ дэнэ кэлш,
Мыйэ титак мо вара?

6.

Кандаш полтышан мыжэрэтшэ
Мо капэтлан кэлшалэш
Латкок йылман гармоньатжэ
Мо парвбатлан кэлшалэш
Шэрнур марийн ик моторжо
Мо шүмэтлан кэлшалэш?

7.

Курьк үмбалэнэт шыдангэтым
үдалым
Ала түрэдалам, ала ука...
Шэрнур пазарешэт тангэтым
кучалым
Ала надалаш ала ука...

8.

Порсын шовычгэтым пидат ыльэ гын,
Пычкэмыш пёртыштэтат палэм ыльэ.
Тыйын толмашгэтым шинчалам ыльэ
гын
Капка ончыкэтат лэктам ыльэ.

Йошкар йолан кӱгӱрчӱвжӱ
Лавраш пишын орлана
Кудо вуйысо варакемжӱ
Кудо шыкшӱтӱг орлана
Мӱмнан налшаш ӱдыржӱ
Тунӱм шудӱ орлана.

10.

Кӱчӱ лӱкмымат кӱчын ужам
Кӱчӱ шичмымат кӱчын ужам.
Шара шипчан ош моторӱм
Кӱчын ужашак огӱш лий.

11.

Пӱа пӱалӱн моштыдымыжо
Кукшу корӱмӱшӱт пӱалӱп.
Пӱчӱ пӱчӱн моштыдымыжо
Урӱмлан торӱш пӱчалӱш
ӱдыр налын моштыдымыжо
Йынгга ватым налдалӱш.

12.

Идым пӱчӱт куӱрӱт
Куку мурӱн—„чӱвӱрын“
Пакча пӱчӱт ломбӱрӱт
Шӱшпык шӱшкӱн „чӱвӱрын“
Ой, ачиӱм,—авиӱм
Кидым кучӱн—„чӱвӱрын“
Ой, танӱм моторӱм
Ваш ончалын—„чӱвӱрын“.

Сӱрӱтым ончӱн лудӱтым лӱалыым,
Лудӱм кайыш вӱд покшӱк.
Талкатым ончӱн кӱӱтым кудал-
тышым

Кӱӱм кайыш пундашкӱ.
Чон йӱбрӱтӱн танӱтым кучалыым
Танӱм мыйым кудалтыш,
Кудалтӱн гын, кудалтыжӱ,
Мӱмнан лӱч сайым кучыжо.

14.

Йӱмӱм шуӱш, йӱмӱм шуӱш,
Игӱ мӱкшынын пӱрыжым.
Кочмӱм шуӱш, кочмӱм шуӱш,
Кугу пӱкшынын тушыжым
Ужмӱм шуӱш, ужмӱм шуӱш
Шӱрнур марийн моторжым.

15.

Шӱльӱ воктӱн кайалыым
Шӱльӱ шыркат чаральӱ.
Уржат воктӱн кайалым
Уржа шыркат чаральӱ.
Кожлат воктӱн кайалыымат
Иган маскат чаральӱ.
ӱдыр танӱтым кучалыымат
Йынгга ватӱм чаральӱ.

16.

Тувыр йырштӱмат пар полтыш.
Шовыр йырштӱмат пар чинчӱ.
Марлан кайшашӱмат ош мотор
Танглан кучалмӱмат шӱм мотор.

И. Р. Йамбулат.

№ 7-ӱш савыктымӱ задачым муымаш.

Тыгӱ пайлӱныт: 10 вӱдран бочко гыч 7-аныш тӱмат, 7-ан гыч 3-аныш.
Тунам 10-аныштӱ—3, 7-аныштӱ—4, 3-аныштӱ—3 лийӱш. Умбакыжӱ 3-ан
гыч чыла 10-аныш йастарат, 7-ан гыч 3-аным тӱмат. Тунам 10-аныштӱ—6,
7-аныштӱ—1, 3-аныштӱ—3 лийӱш. Вара 3-ан гыч адак 10-аныш чыла йаста-
рат, 7-ан гыч 3-аным, 10-ан гыч 7-аныш тӱмат. Тунам 10-аныштӱ—2, 3-аныштӱ—
1, 7-аныштӱ 7 вӱдра лийӱш. Пытартышлан 7-ан гыч 3-аным тӱмат
3-аныштӱ 1 вӱдра ыльӱ, адак 2 вӱдра кайа. Тунам 7-аныштӱ 5 вӱдра кодӱш,
10-аныштӱ 2, 3-аныштӱ—3. Тужӱч 10-аныш опталыт, вара 10-аныштат
5 вӱдра лийӱш. Садыгӱ когыльаныштланат 5 вӱдра гыч вӱрӱштӱш. Т.

Рӱдаксӱ коллӱгий члӱн-влак: { Т. Д. Шатров.
С. Г. Чавайн.

Марий Кундэм кнага лукшо пӧлка тыгай кнага-влакым ужала:

пӧчзла №№	А В Т О Р	К нага л ӱ м	АК	Жогай йлмэ
1	Янтемир.	МАО (очерк)	2—50	Руш йл.
2	Васильев.	Материалы религиозных верований. и обрядов народа марий	—30	„
3	„	Элементарная грамматика мар'языка.	—35	„
4	„	Религиозная секта „КУГУ СОРТА“	—30	„
5	„	Кимсар	—20	Марий йл.
6	„	Марий-Мутэр	3—00	„
7	Михеев.	Основные правила русской грам- матики в школах нацмен	—35	Руш йп.
8	Янтемир.	Описание МАО. Звениговский к-н.	—45	„
9	„	„ „ Оршанский кант	—55	„
10	„	„ „ Краснококшайск. к.	—45	„
11	„	„ „ Юринский кантон.	—55	„
12	„	„ „ Моркинский к-н	—45	„
13	„	„ „ Козмодемьянск. к-н.	—55	„
14	Орлов.	Кресаньык ӱдыр-влак	—10	Марий ыл.
15	Мухин.	Лавра (икшывэ-влаклан)	—15	„
16	„	Сурт кайык влак (икшывэ-влаклан).	—15	„
17	„	Мари калэндар 1929 ийлан	—35	„
18	Мухин Н.	Пӧчзла мут	—65	„
19	Шабдаров.	Кӱслэ йӱк (пӧчзла мут)	—25	„
20	Бронин.	Лэнин корно дэн, I лук	—40	„
21	„	„ „ „ II лук	—50	„
22	Чавайн.	Мӱкш отар (пизэ)	—25	„
23	Егоров.	Мӱкш ончымо	—18	„
24	Козлов и Никудин.	Политграмма	1—00	„
25	Шлыков.	Очерк лесного х-ва МАО ч. 1-я	1—00	Руш йы
26	Киндеев.	Кузэ колэктыв озанлыкыш лэксман.	—15	Марий йл.
27	Крутоши- нский.	Колкоз члэнлан мам шинчылан	—20	„
28	Яковлев.	Шурно лэктышым кузэ кугэмдан	—20	„
29	Киндеев.	„ „ „ „	—15	„
30	Янтемир.	Описание МАО, Сернурский к-н	—50	Руш йы.
31	Егоров	Матер. по истории народа марий	1—25	„
32	Васильев.	Вольык чэрэм эмлымэ	—30	Марий йл.
33	Кэлтэй Пасэт.	Альиэнтым кузэ кычалман	—20	„
34	Шкэтан.	Йумын йазыкшэ (ойлымаш)	—20	„
35	„	Ойлымаш-влак	—30	„
36	„	Важык вуйан йыдал (пизэ)	—08	„
37	Миронский.	У корно дэн	—10	„
38	Булак.	Батрак ырвэзэ кокласэ паша	—05	„
39	Иванов.	Сӧсна ашнымаш	—15	„

Заказым тыгай адрес дэнэ ыштыман: гор. Йошкар-Ола,

Маробласти, Торготдел Маробиздата.

Партий, профсоюз организаций-влаклан, ОНО-лан,

школ-влаклан 10% скидкэ лийэш.

32573

Ақшә 45 ур.

	Map. 26
	-